

Rodina a zaměstnání IV.
Rodiny po odchodu dětí
(Deskriptivní fáze analýzy)

Kamila Svobodová

VÚPSV, v.v.i. Praha
2007

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Praha 2, Palackého náměstí 4
Vyšlo v roce 2007, 1. vydání, počet stran 67
Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze: Mgr. Lenka Reinosová (MPSV)
PhDr. Gabriela Munková, CSc. (Přírodovědecká fakulta UK)
Doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D. (katedra sociální práce a sociální politiky,
Jihočeská univerzita)

ISBN 978-80-87007-64-8
<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Studie je čtvrtou ze série pěti výzkumných zpráv vycházejících ze souboru empirických šetření, která byla zaměřena na vybrané rodinné typy v různých fázích rodinného (životního) cyklu. Cílem této studie je poznání vazeb mezi postoji a životními hodnotami a strategiemi i reálným chováním ženatých/vdaných osob ve věku 45-60 let, které mají děti, jež se již osamostatnily a vedou vlastní domácnost. Důraz je přitom kladen na sféru rodiny, práce a vzdělávání, a to jak samostatně, tak v jejich vzájemné provázanosti. Zpráva je členěna do pěti hlavních tématických kapitol. První část (2. kapitola) se věnuje samostatně životním hodnotám a postojům. Ve třetí kapitole je zjišťována jejich současná životní situace zejména z hlediska rodinné situace a partnerských vztahů, ekonomického postavení, příjmové a materiální situace, účasti na dalším vzdělávání a z hlediska zdravotního stavu. Analýza je dále zaměřena na naplnění rodičovských plánů, skloubení pracovních povinností s péčí o rodinu a domácnost a na otázky přípravy na stáří. Pátá kapitola popisuje, do jaké míry mohou některé životní události vytvářet napětí, příp. bariéry uskutečňování životních cílů. Závěrečná kapitola porovnává zkušenosti a názory osob ve starším středním věku na opatření rodinné a sociální politiky.

Klíčová slova: rodina; zaměstnání; vzdělání; životní hodnoty; strategie; rodinná politika; sociální politika; rodinný (životní) cyklus; starší lidé

Abstract

This is the fourth of five research studies based on empirical surveys which were focused on selected family types in different stages of family (life) cycle. The aim of the study is a description of real behaviour and values, attitudes and strategies of Czech married men and women aged 45-60 years who have children who have already become independent and head their own household. We stressed both the sphere of family, work and education independently and in their interactions. The study is divided into 5 main chapters. Firstly (2. chapter) we pay attention to interviewed people's values and attitudes. Third chapter describes their current partnership situation, economic activity, income, further education and health state. The analysis also describes fulfilment of parental plans, possibilities of work-life balance and future plans for old-age. The fifth chapter deals with barriers and events which could cause some tensions in life. Finally we analyze experiences and attitudes towards family and social policy measures.

Key words: family; children; work; education; values; life strategies; family policy; social policy; family (life) cycle; older people

Obsah

Úvod	7
1. Základní charakteristika souboru	8
2. Životní hodnoty a postoje	10
3. Současná situace rodiny	18
3.1 Rodinná situace	18
3.2 Partnerské vztahy	27
3.3 Zaměstnání.....	30
3.4 Vzdělání.....	37
3.5 Zdravotní stav	40
4. Životní strategie a plány do budoucna	42
4.1 Strategie plánování rodiny.....	42
4.2 Partnerské vztahy, harmonizace práce a rodiny.....	44
4.3 Výkon zaměstnání, příprava na stáří.....	49
5. Zdroje napětí a bariéry	53
6. Rodinná a sociální politika	59
Shrnutí	65
Literatura	67

Tato publikace vznikla v rámci řešení výzkumného projektu „Rodina, zaměstnání, vzdělání“ (registrační číslo 1J 051/05-DP2), který je finančně podporován Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky. Projekt je součástí výzkumného programu TP-5 „Moderní společnost a její proměny“.

Úvod

Tato studie je jednou z pěti výzkumných zpráv vycházejících ze série empirických šetření realizovaných v rámci grantového projektu „Rodina, zaměstnání a vzdělání“. Cílem celého projektu je jednak poznání reálných forem sladování rodiny a zaměstnání a míry konfliktnosti těchto sfér z pohledu rodin a jedinců a jednak analýza relevantních kontextuálních podmínek harmonizace rodinného (soukromého) života a profesního uplatnění včetně jeho vzdělanostních předpokladů. Základním interpretačním rámcem je vztah ekonomických a sociálních podmínek, změn v hodnotové sféře a chování jedinců. Na řešení projektu se společně podílejí Fakulta sociálních studií Masarykovy University, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí a společnost STEM s.r.o.

Cílem realizace série pěti sond vybraných rodinných typů v různých etapách rodinného (životního) cyklu, které kladou odlišné nároky na harmonizaci rodiny a zaměstnání, je poznat základní souvislosti mezi aspiracemi a životními strategiemi v oblasti profese a rodiny. Tato a následující studie mají záměrně deskriptivní charakter a využívají pouze jednoduchá třídění. Tím poskytují, jak věříme, jedinečný a obsahově zajímavý podklad pro různé využití získaných dat v praxi i pro další podobně zaměřené výzkumy. Především však jsou východiskem pro připravovanou analytičtější zpracovanou závěrečnou zprávu uspořádanou tematicky a zohledňující proměny vazeb rodiny, zaměstnání a vzdělání v průběhu rodinného cyklu.

Empirické sondy byly realizovány v únoru až dubnu 2006. Na koncepci série typologických sond a přípravě dotazníků spolupracovaly především STEM a VÚPSV. Sběr dat a zpracování datových souborů, včetně číselníku a základních tabulek, provedl STEM. Sondy byly zaměřeny na tyto skupiny:

1. svobodní jedinci
2. mladé rodiny
3. rodiny se školními dětmi
4. rodiny po odchodu dětí
5. neúplné rodiny

Čtvrté ze série pěti šetření vybraných rodinných typů proběhlo v březnu roku 2006 a zaměřovalo se tentokrát na rodiny po odchodu dětí, tj. na manžele, kteří mají děti, jež se již osamostatnily a vedou vlastní domácnost. Cílovou skupinou byli ženatí/vdané (i opakovaně) respondenti/respondentky ve věku 45-60 let, jejichž manžel/ka je rovněž v tomto věku, a oba manželé jsou ekonomicky aktivní. Standardizovanými rozhovory bylo na celém území České republiky dotázáno celkem 496 respondentů, polovinu měli tvořit muži, druhou polovinu ženy. Sonda čtvrtá je specifická v tom, že se kromě témat společných všem pěti šetřením věnuje též problematice přípravy na stáří, pracovního uplatnění starších osob, mezigeneračním vztahům (zejména ve smyslu výpomoci s vnoučaty i pomoci stárnoucím rodičům) i otázkám sociální politiky zaměřeným na zajištění potřeb starších lidí po odchodu do důchodu, což jsou témata v současném kontextu stárnutí společnosti velmi aktuální a stále více nabývající na významu.

Tabulky a grafy jsou v této studii zpracovány na základě dat šetření „Rodiny po odchodu dětí“.

1. Základní charakteristika souboru

Ve výsledném datovém souboru byly nakonec analyzovány odpovědi od celkem 245 (49,4 %) mužů a 251 žen (50,6 %). Respondentky se nejčastěji nacházejí ve věkovém rozmezí 50-53 let, respondenti jsou nejčastěji ve **věku** 57 let a starší. Téměř polovina dotazovaných žen dosáhla **vzdělání** s maturitou (tj. středního odborného, všeobecného středoškolského nebo vyučení s maturitou, případně absolvovala vyšší odborné, pomaturitní studium), 43 % žen má základní nebo střední vzdělání bez maturity (včetně vyučení bez maturity) a zhruba 8 % respondentek je vzdělaných vysokoškolsky (bakalářské, magisterské i doktorandské programy). Mužů se základním nebo středním vzděláním bez maturity je mezi respondenty mužského pohlaví 42 %, 43 % mužů má vzdělání s maturitou a necelých 15 % dosáhlo vzdělání vysokoškolského. Tj. ženy častěji než jejich manželé dosáhly vzdělání středoškolského s maturitou, muži jsou naopak častěji než jejich partnerky vzdělání vysokoškolsky.

Tabulka č. 1 **Věk, vzdělání a socioekonomické postavení respondentů, podle pohlaví**

	muž		žena		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
celkem	245	100,0	251	100,0	496	100
věk						
45-49	55	22,4	65	25,9	120	24,2
50-53	66	26,9	72	28,7	138	27,8
54-56	46	18,8	67	26,7	113	22,8
57+	78	31,8	47	18,7	125	25,2
vzdělání						
základní, střední bez maturity	104	42,4	107	42,6	211	42,5
středoškolské vč. vyučení s maturitou, VOŠ	105	42,9	123	49,0	228	46,0
vysokoškolské	36	14,7	21	8,4	57	11,5
socioekonomické postavení						
zaměstnanec na plný úvazek	190	77,6	196	78,7	386	78,1
zaměstnanec na částečný (zkrácený) úvazek	2	0,8	15	6,0	17	3,4
soukromý/á podnikatel/ka se zaměstnanci	11	4,5	4	1,6	15	3,0
OSVČ, živnostník, svobodné povolání	32	13,1	16	6,4	48	9,7
pomáhající rodinný příslušník	0	-	2	0,8	2	0,4
nezaměstnaný/á	2	0,8	7	2,8	9	1,8
pracující důchodce	7	2,9	8	3,2	15	3,0
jiné	1	0,4	1	0,4	2	0,4

Co se týče **socioekonomického postavení** respondentů, převážná většina mužů (78 %) i žen (79 %) je zaměstnána na plný úvazek, téměř 18 % mužů podniká, na rozdíl od 8 % žen. Dalších 6 % respondentek je zaměstnáno jen na částečný úvazek a mužů zaměstnaných na částečný úvazek je pouze necelé 1 %. 3 % dotazovaných mužů i žen jsou pracujícími důchodci a rovněž 3 % žen je nezaměstnaných. Nezaměstnaných mužů je ve sledovaném souboru pouze necelé 1 %.

Respondenti ve zkoumaném souboru jsou nejčastěji **ženatí/vdané poprvé**, opakovaně ženatých je pouze 15 % mužů, opakovaně vdaných je zhruba pětina žen.

Vzhledem k podmínce, že děti respondentů již musejí bydlet odděleně, žila převážná většina dotazovaných v době výzkumu v **dvoučlenné domácnosti**, tj. pouze se svým partnerem. Ve tří a vícečlenných domácnostech žije 13 % mužů a 12 % žen.

Tabulka č. 2 **Rodinný stav respondentů a počet osob žijících v domácnosti respondenta, podle pohlaví**

	muž		žena		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
rodinný stav						
vdaná/ženatý prvně	205	83,7	199	79,3	404	81,5
vdaná/ženatý opakovaně	37	15,1	49	19,5	86	17,3
neuveďeno	3	1,2	3	1,2	6	1,2
počet osob v domácnosti						
2	207	84,5	218	86,9	425	85,7
3	28	11,4	19	7,6	47	9,5
4 a více	5	2,0	11	4,4	16	3,2
neuveďeno	5	2,0	3	1,2	8	1,6

2. Životní hodnoty a postoje

Jedním ze základních cílů výzkumu bylo zjištění postojů dotazovaných a jejich převažující **orientace na rodinu, zaměstnání a vzdělání**. V této souvislosti měli respondenti hodnotit, jak jsou pro ně v životě důležité věci týkající se těchto tří oblastí. Své postoje ke každému výroku vyjadřovali na pětibodové stupnici, kde hodnota 1 znamenala nejmenší důležitost a hodnota 5 naopak největší důležitost. Posuzované výroky jsou prezentovány v tabulce 3 a jsou seřazeny od nejdůležitějšího po nejméně důležitý, přičemž uvedené hodnoty jsou průměrem ze všech odpovědí. Z výzkumu vyplynulo, že pro respondenty je nejdůležitější žít pro svou rodinu, děti a vnoučata a mít dostatek času věnovat se partnerovi a dětem. Velmi vysoce hodnoceno bylo též zaměstnání a peníze, tj. aby práce, kterou respondent vykonává, byla dobře placená a aby ho bavila a následně aby byl dotazovaný dostatečně zajištěn, tj. měl hodně peněz a mohl si dobře žít. Nejmenší důležitost byla naopak přisuzována času, který je potřebný k výkonu zaměstnání, a též dostatku času věnovanému rodičům.

Tabulka č. 3 **Životní hodnoty respondentů, podle pohlaví a vzdělání (průměrné skóre důležitosti na škále 1 až 5)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita VOŠ	VŠ
žít pro svou rodinu, děti a vnoučata	4,0	4,0	4,1	4,1	3,9	4,2
mít dostatek času věnovat se partnerovi a dětem	3,9	3,9	3,9	4,0	3,9	3,9
mít práci, která je dobře placená	3,9	4,0	3,8	4,0	3,8	3,9
mít práci, která mě baví	3,8	4,0	3,7	3,8	3,8	4,1
mít hodně peněz a dobře si žít	3,7	3,8	3,6	3,8	3,6	3,5
mít co nejvyšší vzdělání a kvalifikaci	3,4	3,5	3,3	3,1	3,4	4,1
mít dostatek času na přátele a koníčky	3,3	3,4	3,2	3,3	3,3	3,4
mít dostatek času věnovat se práci a zaměstnání	3,3	3,4	3,2	3,3	3,3	3,4
mít dostatek času věnovat se rodičům	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,4

Pozn.: Respondenti měli vyznačit svoji odpověď na pětibodové stupnici (1 - nejméně důležité, 5 - nejvíce důležité), hodnoty uvedené v tabulce jsou aritmetickým průměrem vypočítaným ze všech odpovědí na jednotlivé výroky.

U některých odpovědí však můžeme pozorovat odlišné preference podle pohlaví dotazovaného. Pro muže, na rozdíl od žen, je důležitější dobře placená a zábavná práce (tyto skutečnosti dokonce hrají v jejich životě stejně významnou roli jako fakt, že chtějí žít pro svou rodinu, děti a vnoučata). Pro ženy je ve srovnání s muži méně důležitý dostatek času na přátele a koníčky a dostatek času na práci a zaměstnání, což se v jejich žebříčku hodnot dostává na poslední místo, až za výrok týkající se času věnovanému rodičům. Celkové odpovědi u tohoto výroku jsou však mírně ovlivněny skutečností, že se zde vyjadřovali všichni dotazovaní bez ohledu na to, zda rodiče mají nebo je již ztratili. Pokud by zde odpovídali jen ti, jejichž rodiče stále žijí, posunul by se tento výrok před výrok týkající se času věnovanému práci a zaměstnání i u mužů.

Některé podstatné odlišnosti v odpovědích se projevují též v závislosti na tom, jakého respondent dosáhnul vzdělání. Nejvýrazněji se liší preference vzdělání a vysoké kvalifikace u respondentů se základním vzděláním, resp. bez maturity a respondentů vzdělaných vysokoškolsky. Zatímco vysokoškoláci umístili vzdělání a kvalifikaci ve

svém žebříčku hodnot velice vysoko, tj. hned na druhé místo za výrok žít pro svou rodinu, děti a vnoučata, pro respondenty s nejnižším vzděláním je hodnota vysokého vzdělání a kvalifikace ve srovnání s ostatními výroky až na posledním místě. Pro vysokoškoláky je na rozdíl od ostatních dotazovaných rovněž mnohem důležitější mít práci, která je baví.

V odpovědích respondentů se tedy ukázala **velmi silná orientace na rodinu**, která v české populaci přetrvává dlouhodobě¹. Pro muže je však v jejich životě velmi důležitá také dobře placená a zábavná práce, vysokoškolsky vzdělaní lidé vedle rodiny a zábavné práce preferují též vysokou kvalifikaci a vzdělání.

Hodnota zaměstnání

V souvislosti s prací a zaměstnáním bylo také snahou zjistit, co práce jako taková pro respondenty v jejich životě znamená. 39 % respondentů se vyjádřilo v tom smyslu, že pracují rádi, ale nenechají práci zasahovat do svého soukromého života. Pro 36 % dotazovaných je práce dost důležitá a i když nechtějí, často se neubrání, aby zasahovala i do jejich soukromého života. Pro necelou pětinu (19 %) dotazovaných je práce jen způsob, jak vydělat peníze, nic víc a pro zbytek (tj. necelých 6 %) je práce naopak natolik důležitá, že jí podřizují i svůj soukromý život. Je tedy možné říci (jak již naznačily předchozí odpovědi), že **vedle rodiny je pro mnoho lidí velmi podstatná také práce**, většina z nich se však **rodinný a profesní život snaží oddělovat**.

Nadpoloviční většina mužů i žen (56 %) rovněž zastává názor, že člověk ve vyšším věku by měl, jakmile dosáhne nároku na důchod, opustit zaměstnání, aby si mohl užívat rodinu a volný čas, dokud není ještě starý a nemocný. Zbývá část dotazovaných (44 %) se naopak přiklání k variantě, že ve vyšším věku by měl člověk, pokud mu to zdraví dovolí, pokračovat v zaměstnání co nejdéle, aby si zachoval svěžest a neztratil kontakty s lidmi.

Dále byly respondentům předloženy konkrétní možnosti, co pro život může **zaměstnání** znamenat, přičemž z předložených výroků měli vybrat dva nejdůležitější. Možnosti, ze kterých vybírali, jsou prezentovány v následující tabulce a jsou seřazeny podle volby prvního pořadí od nejčastěji zastoupených po nejméně často zmiňované. Z výsledků vyplynulo, že pro většinu lidí je práce jen nutností zajistit si základní zdroj příjmu. Mnohem častěji než ostatní však volili tuto variantu odpovědi lidé se základním vzděláním, resp. se vzděláním bez maturity, pro vysokoškoláky byla naopak nejčastěji na prvním místě práce jako „možnost uplatnit své vzdělání a schopnosti“. Třetí nejčastěji volenou variantou byla pro lidi se základním vzděláním „možnost dělat, co mě baví“, pro osoby s maturitou a vysokoškoláky se na této pozici umístila „možnost být nezávislý“. Nejméně často volili respondenti jako nejdůležitější variantu „příležitost vydělávat 'velké' peníze“ (tuto variantu dokonce neoznačil jako nejdůležitější ani jeden vysokoškolák).

Z hlediska voleb druhého pořadí se nejdříve opět umístila odpověď, že zaměstnání je jen nutnost, jak si zajistit základní zdroj příjmu (tuto možnost volilo jako nejdůležitější v druhém pořadí 24 % dotazovaných), následovaná odpověďmi, že práce představuje „možnost dělat, co mě baví“, a též „možnost být nezávislý“. Respondenti, kteří volili jako první v pořadí variantu „nutnost zajistit si základní zdroj

¹ Haberlová, V. - Kuchařová, V. - Ettlrová, S. - Svobodová, K. - Šťastná, A. *Rodina, zaměstnání a vzdělání. Sekundární analýza dat sociologických výzkumů. Praha: VÚPSV, 2006*

2. Životní hodnoty a postoje

příjmu", volili nejčastěji jako druhou v pořadí variantu „možnost setkávat se s jinými lidmi“, která se ovšem jako první v pořadí umístila až na pátém místě. Ti, kteří volili jako první v pořadí „možnost uplatnit své vzdělání a schopnosti“ nebo „možnost dělat, co mě baví“, se shodně přikláněli u volby druhého pořadí opět k již mnohokrát zmiňované variantě, že zaměstnání je především nutnost zajistit si základní zdroj příjmu. Z výsledků tedy vyplývá, že ačkoliv velká část lidí považuje své zaměstnání zejména za prostředek k vydělání peněz nutných pro zajištění živobytí, představuje práce pro další podstatnou část respondentů naopak především možnost seberealizace.

Tabulka č. 4 **Co pro Vás a Váš život znamená zaměstnání? podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem		pohlaví		vzdělání		
	1. pořadí	2. pořadí	muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita VOŠ	VŠ
nutnost zajistit si základní zdroj příjmu	39,4	24,1	42,6	36,0	51,0	32,0	25,0
možnost uplatnit vzdělání a schopnosti	21,0	13,8	20,1	21,9	10,5	25,3	42,9
možnost dělat, co mě baví	12,8	18,3	13,1	12,6	15,2	11,6	8,9
možnost být nezávislý(á)	12,0	17,9	11,5	12,6	11,4	12,9	10,7
možnost setkávat se s jinými lidmi	8,1	15,7	5,3	10,9	8,1	9,3	3,6
možnost získat společenské postavení	4,7	7,3	4,5	4,9	1,9	6,2	8,9
příležitost vydělávat velké peníze	2,0	2,9	2,9	1,2	1,9	2,7	-

Pozn.: třídění podle pohlaví a vzdělání podle 1. pořadí

Postoje k rodinnému životu a partnerským vztahům

Své názory na rodinu, partnerské vztahy, dělbu rolí a zaměstnání měli respondenti vyjadřovat též pomocí souhlasu² s předloženými výroky vztahujícími se k těmto oblastem života. Předložená tvrzení je možno rozdělit do tří skupin - postoje k rodině a dětem, postoje k partnerským vztahům a dělbě rolí a postoje k zaměstnání a vzdělání.

Výroky spadající do **oblasti rodiny** se vztahovaly na jedné straně k **otázkám péče o dítě v souvislosti s pracovním uplatněním ženy** a na straně druhé k **otázkám mezigenerační solidarity**. Co se týče názorů na péči o děti, nebyly odpovědi příliš jednotné. S tvrzením „být trvale v domácnosti může přinášet radost a uspokojení stejně jako práce v zaměstnání“ souhlasila (spíše nebo určitě) necelá polovina dotazovaných (44 %), zbylá část respondentů s tímto tvrzením nesouhlasila (56 %). V závislosti na pohlaví, věku, vzdělání ani počtu dětí nebyly mezi odpověďmi shledány významné rozdíly. Názor, že domácí péče o děti vážně ohrožuje pracovní kariéru ženy, sdílely téměř dvě třetiny žen, ale pouze více jak polovina mužů (viz tabulka č. 5), rozdíly v odpovědích u tohoto výroku byly shledány též v závislosti na tom, kolik má respondent dětí. Respondenti s jedním dítětem se výrazně častěji přikláněli k odpovědi „spíše souhlasím“ (52 %), respondenti se třemi a více dětmi naopak statisticky významně častěji než respondenti s méně dětmi volili odpověď „určitě souhlasím“ (25 %) a méně často odpověď „spíše souhlasím“ (30 %), což je

² Respondenti vybírali svou odpověď z následující nabídky: „určitě souhlasím“, „spíše souhlasím“, „spíše nesouhlasím“, „určitě nesouhlasím“. Z důvodu nízkých četností odpovědí v některých kategoriích byly v určitých případech odpovědi „určitě“ a „spíše“ na stejném pólu sloučeny.

logické, neboť spolu se zvyšujícím se počtem dětí je pracovní kariéra ženy ohrožována více.

Dvě třetiny dotazovaných se domnívají, že povinností dětí je pečovat o staré rodiče, pokud to potřebují, i kdyby to znamenalo omezit nebo opustit zaměstnání. Významný rozdíl byl shledán pouze u odpovědí vysokoškoláků, jichž s tímto názorem souhlasila pouze polovina. Jak se ukázalo již v první části této kapitoly, pro vysokoškolsky vzdělané osoby jsou rodina, práce i vzdělání téměř stejně důležité, proto opustit zaměstnání, které je baví, ve kterém si budují kariéru a kvůli kterému se dlouho vzdělávali, pro ně může být velmi obtížné. Tyto osoby se tedy v případě, že se jejich rodiče stanou nesoběstačnými, budou patrně nejprve snažit zajistit rodičům péči jiným způsobem (aniž by musely opouštět své zaměstnání) a až ve chvíli, kdy se to stane nevyhnutelné, své zaměstnání opustí, přičemž totéž budou nejspíše očekávat i od svých dětí. Naprostá většina respondentů zároveň zastává názor, že člověk se má na stáří připravit tak, aby byl co nejméně závislý na pomoci svých dětí (s tímto názorem spíše nebo určitě souhlasilo zhruba 92 % respondentů, bez rozdílu pohlaví, věku, vzdělání či počtu dětí). Uvedená zjištění potvrzují skutečnost, že za péči o stárnoucí a nemohoucí rodiče je zodpovědná především rodina³, zároveň by si však převážná většina lidí, i v případě, že se stanou nesoběstačnými, chtěla zachovat alespoň částečnou nezávislost.

Tabulka č. 5 **Souhlas s výroky týkajícími se rodiny a zaměstnání, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
domácí péče o děti vážně ohrožuje pracovní kariéru ženy						
určitě/spíše souhlasím	58,8	53,3	64,1	56,4	63,4	49,1
určitě/spíše nesouhlasím	41,2	46,7	35,9	43,6	36,6	50,9
povinností dětí je pečovat o staré rodiče, pokud to potřebují, i kdyby to znamenalo omezit nebo opustit zaměstnání						
určitě/spíše souhlasím	66,5	64,5	68,4	70,1	66,7	51,8
určitě/spíše nesouhlasím	33,5	35,5	31,6	29,9	33,3	48,2

Z odpovědí na výroky spadající do sféry **partnerských vztahů a dělby rolí** vyplývá, že většina lidí se domnívá, že muži i ženy by měli mít v partnerství stejné příležitosti i povinnosti, tj. většina respondentů je zastáncem určité rovnoprávnosti v partnerském vztahu, ovšem na druhé straně je stále zatížena genderovými stereotypy a tradičním pohledem na dělbu rolí v rodině. Dokládají to následující zjištění.

Tři čtvrtiny dotazovaných si myslí, že muž a žena by měli mít stejné povinnosti v péči o domácnost, a zhruba 87 % respondentů též souhlasí s tím, že muž a žena by měli mít v manželství stejnou možnost věnovat se svému zaměstnání. Setkáme se zde však se statisticky významnými rozdíly v odpovědích podle pohlaví - s oběma uvedenými výroky souhlasilo více žen než mužů (viz tabulka č. 6). Téměř všichni respondenti též souhlasí (spíše nebo určitě - 95 %) s názorem, že oba partneři by měli mít v manželství stejnou možnost věnovat se svým koníčkům a zájmům, a také s tím, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena (zde určitě nebo spíše souhlasilo 94 % dotazovaných). Na druhou stranu však 60 % respondentů rovněž

³ Svobodová, K. Gender a poskytování péče starším osobám. *Právo a rodina*, 2007 roč. 9, č. 2-4.

2. Životní hodnoty a postoje

souhlasí s názorem, že muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost. Možným vysvětlením tohoto zdánlivého protikladu názorů by mohlo být, že muži i ženy jsou zastánci určité rovnoprávnosti v rodinném i profesním životě, tj. pokud jsou oba zaměstnaní, měli by mít stejné možnosti seberealizace, ale také stejné povinnosti v domácnosti. Na druhé straně je v naší společnosti stále zakořeněná představa, že muž je hlavním živitelem rodiny (ačkoliv je však stále ve většině rodin zapotřebí dvou příjmů) a starost o domácnost primárně náleží ženě, proto kdyby mělo dojít k situaci, kdy každý z partnerů bude vykonávat pouze jednu z uvedených činností, většina mužů si zvolí zaměstnání a většina jejich partnerek péči o domácnost.

Tabulka č. 6 **Souhlas s výroky týkajícími se rodiny a zaměstnání, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
muž a žena by měli mít stejné povinnosti v péči o domácnost						
určitě souhlasím	27,0	18,8	35,1	25,6	30,7	17,5
spíše souhlasím	48,4	48,1	48,6	49,3	46,1	54,4
spíše nesouhlasím	21,6	28,2	15,1	22,3	20,6	22,8
určitě nesouhlasím	3,0	4,9	1,2	2,8	2,6	5,3
muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost						
určitě souhlasím	17,7	19,6	15,9	21,8	15,8	10,5
spíše souhlasím	42,3	44,5	40,2	44,5	40,4	42,2
spíše nesouhlasím	31,9	30,2	33,5	31,3	32,0	33,3
určitě nesouhlasím	8,1	5,7	10,4	2,4	11,8	14,0
muž a žena by měli mít v manželství stejnou možnost věnovat se svému zaměstnání						
určitě/spíše souhlasím	86,8	83,6	90,0	87,2	86,7	86,0
určitě/spíše nesouhlasím	13,2	16,4	10,0	12,8	13,3	14,0
muž a žena by měli mít v manželství stejnou možnost věnovat se svým koníčkům a zájmům						
určitě souhlasím	44,4	40,8	47,8	37,0	49,5	50,9
spíše souhlasím	51,0	53,9	48,2	58,7	46,1	42,1
určitě/spíše nesouhlasím	4,6	5,3	4,0	4,3	4,4	7,0

Postoje k zaměstnání a vzdělání

Třetí sledovanou oblastí byly postoje respondentů k **zaměstnání a vzdělání**. Zde tři čtvrtiny všech dotazovaných souhlasily s tím, že v současné době žena potřebuje vzdělání a vlastní kariéru, což koresponduje s některými výše uvedenými výroky vztahujícími se k partnerským vztahům a dělbě rolí. Statisticky významně častěji však tento názor zastávaly ženy než muži a též vysokoškoláci ve srovnání s respondenty s nižším vzděláním.

Dalším tvrzením, se kterým souhlasila však jen o něco málo více než polovina respondentů, byl názor, že je přirozené, pokud se v dobře placených oborech uplatňují především mladí lidé. Zastoupení souhlasných odpovědí ovšem klesalo spolu se zvyšujícím se vzděláním respondenta, přičemž téměř dvě třetiny vysokoškoláků s tímto názorem nesouhlasily. Vysvětlením jejich postoje by mohlo být to, že pro vysokoškolsky vzdělané lidi by kritériem úspěchu v zaměstnání spíše než věk mělo být vzdělání.

Poslední dva výroky se vztahovaly k profesnímu uplatnění lidí ve vyšším věku. 84 % všech respondentů projevilo souhlas s tvrzením, že pro lidi ve vyšším věku je dnes těžké najít vhodné zaměstnání. Tento problém se samozřejmě prohlubuje spolu se zvyšujícím se věkem uchazeče o zaměstnání, čehož si jsou respondenti velmi dobře vědomi, a souhlas s uvedeným tvrzením tedy dle očekávání narůstá spolu s věkem respondenta. Zatímco ve věkové skupině 45-49 let souhlasilo „jen“ 77 % respondentů, ve věkové skupině nad 54 let to bylo již 90 %. Téměř všichni respondenti (93 %) jsou si vědomi také toho, že pracovní uplatnění lidí v předdůchodovém věku je u nás velký problém, který by vláda měla rychle řešit.

Tabulka č. 7 **Souhlas s výroky týkajícími se vzdělání a zaměstnání, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
v současné době žena potřebuje vzdělání a vlastní kariéru						
určitě souhlasím	20,2	15,5	24,7	13,3	23,7	31,6
spíše souhlasím	55,2	55,9	54,6	57,3	53,9	52,6
určitě/spíše nesouhlasím	24,6	28,6	20,7	29,4	22,4	15,8
je přirozené, pokud se v dobře placených oborech uplatňují především mladí lidé						
určitě/spíše souhlasím	52,8	50,6	55,0	57,8	52,6	35,1
určitě/spíše nesouhlasím	47,2	49,4	45,0	42,2	47,4	64,9

Z oblasti vzdělání byly dále zjišťovány postoje dotazovaných k **průběžnému, dalšímu vzdělání**, tj. jejich názory na doplňování vzdělání získaného ve škole dalším studiem, rekvalifikačními kurzy apod. Největší část respondentů si myslí, že doplňkové vzdělání je výhoda, a téměř čtvrtina dokonce zastává názor, že je to nezbytné. Necelá pětina dotazovaných se naopak domnívá, že průběžné vzdělávání není nutné, a jen necelá 4 % respondentů si myslí, že je to zbytečné, že vzdělání získané ve škole vystačí na celý život. Tuto variantu odpovědi však nezvolili žádní vysokoškoláci, kteří naopak téměř všichni rovnoměrně rozdělili své odpovědi mezi první dvě možnosti. Lidé se základním vzděláním, resp. bez maturity si statisticky významně častěji než ostatní dotazovaní myslí, že další vzdělávání není nutné, na druhou stranu velká část z nich si je vědoma, že průběžné studium je výhoda. Lidé s vyšším vzděláním tedy přisuzují vzdělání jako takovému výrazně vyšší hodnotu než lidé s nižším dosaženým vzděláním, což může být ovlivněno nejen dlouhou dobou jejich předchozího studia, ale z části i skutečností, že mnohem častěji vykonávají profese, které si vyžadují průběžné, další studium. Spolu se zvyšujícím se vzděláním rovněž stoupá podíl lidí, kteří v současnosti nebo za poslední tři roky nějaké vzdělávací kurzy absolvovali (více viz kapitola 3.4).

2. Životní hodnoty a postoje

Tabulka č. 8 **Důležitost průběžného, dalšího vzdělávání, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
je to nezbytné	23,0	26,6	19,5	10,0	29,1	47,4
je to výhoda	54,4	52,5	56,2	57,7	52,8	47,4
není to nutné	19,0	18,0	19,9	26,1	15,9	5,2
je to zbytečné	3,6	2,9	4,4	6,2	2,2	-

Poslední oblastí monitorující postoje a představy respondentů vztahující se k zaměstnání byla baterie výroků týkajících se **pracovních výkonů starších zaměstnanců a jejich vztahu k zaměstnání**. Naprostá většina všech dotazovaných (93 %) souhlasila s výrokem (spíše nebo určitě)⁴, že starší zaměstnanci mají odpovědný vztah k firmě, a též, že zkušenosti starších lidí jsou pro firmu přínosem. U tohoto tvrzení se však muži a lidé s vysokoškolským vzděláním většinou přikláněli k odpovědi „určitě souhlasím“, na rozdíl od žen a lidí se vzděláním bez maturity, kteří častěji volili variantu „spíše souhlasím“ (viz tabulka č. 9). 89 % všech respondentů rovněž souhlasilo s tím, že starší pracovníci jsou zkušenější a umí řešit problémy s větším nadhledem a v širších souvislostech, a také, že výkonnost starších zaměstnanců se může zvýšit vhodným pracovním zařazením. Velká část respondentů (určitě nebo spíše souhlasilo 84 %) si myslí, že starší pracovníci jsou méně zatěžováni rodinnými povinnostmi, 82 % si je vědomo, že v některých profesích jsou starší lidé nepostradatelní, na druhou stranu však téměř 81 % respondentů rovněž souhlasilo s tvrzením, že některé obory a profese jsou pro starší lidi nevhodné. Více jak tři čtvrtiny respondentů si myslí, že pracovní příležitosti nacházejí starší lidé především v horších a špatně placených oborech, přičemž souhlas s tímto názorem klesal spolu se zvyšujícím se vzděláním respondenta. Zatímco osob bez maturity určitě nebo spíše souhlasilo 83 %, lidí s maturitou zde souhlasilo o 10 procentních bodů méně a vysokoškoláku dokonce o 13 procentních bodů méně než lidí s nejnižším vzděláním (viz tabulka č. 9). Šance na pracovní uplatnění totiž klesají společně s věkem i vzděláním uchazeče o zaměstnání a tím pádem starší lidé, kteří mají zároveň nižší vzdělání, mají skutečně nižší šanci najít dobré a uspokojivě placené zaměstnání.

Souhlas s následujícími výroky již nepřevažoval nad nesouhlasem tak jednoznačně jako u výroků dosud uvedených. Necelé dvě třetiny (63 %) všech dotazovaných souhlasily s tvrzením, že starší pracovníci se hůře přizpůsobují novým požadavkům, zbylá třetina však s tímto názorem naopak nesouhlasila. To, že starší pracovníci se špatně učí novým věcem, a také, že mají nižší pracovní tempo, si však myslí jen o něco více než polovina respondentů (57 %, resp. 56 %). Souhlas s názorem, že starší pracovníci jsou častěji nemocní, se lišil opět na základě dosaženého vzdělání respondenta. Zatímco s tímto tvrzením souhlasila nadpoloviční většina osob s nejnižším vzděláním a i se vzděláním s maturitou (viz tabulka č. 9), více než polovina vysokoškoláků zde naopak nesouhlasila, přičemž téměř každý pátý vysokoškolák dokonce nesouhlasil určitě. S nesouhlasem nadpoloviční většiny všech dotazovaných (spíše nebo určitě nesouhlasilo 55 % respondentů) se setkal pouze výrok, že starší pracovníci odmítají uvolnit místo mladším, i když na svoji práci již nestačí.

⁴ Respondenti opět vybírali svou odpověď z nabídky: „určitě souhlasím“, „spíše souhlasím“, „spíše nesouhlasím“, „určitě nesouhlasím“. Pokud je v textu bez bližší specifikace uvedeno, že respondenti s výrokem souhlasili, je tím míněn souhrn odpovědí „určitě“ a „spíše souhlasím“.

Z uvedeného vyplývá, že naprostá většina lidí si je vědoma faktu, že starší pracovníci jsou ve vztahu k zaměstnání odpovědní, zkušenější a v určitých oborech nepostradatelní, díky svému věku se však mohou dostat do situací, kdy jsou oproti mladším zaměstnancům v nevýhodě. Velkou roli ovšem může sehrát též vzdělání pracovníka, neboť v odborných profesích vyžadujících vysokou kvalifikaci, zkušenosti a vzdělání se mohou starší pracovníci uplatnit stejně dobře jako ti mladší, na druhé straně kupříkladu v profesích manuálních, které vykonávají především lidé s nižším vzděláním, může být rostoucí věk ve spojení právě s nižším vzděláním velkou nevýhodou.

Tabulka č. 9 **Souhlas s výroky týkajícími se profesního uplatnění starších zaměstnanců, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
zkušenosti starších lidí jsou pro firmu přínosem						
určitě souhlasím	48,1	56,0	40,4	41,2	49,1	69,6
spíše souhlasím	44,6	37,4	51,6	49,8	43,4	30,4
určitě/spíše nesouhlasím	7,3	6,6	8,0	9,0	7,5	-
pracovní příležitosti nacházejí starší lidé především v horších a špatně placených oborech						
určitě souhlasím	22,5	18,4	26,4	29,0	18,9	12,3
spíše souhlasím	54,2	58,6	50,0	53,9	53,8	57,9
určitě/spíše nesouhlasím	23,3	23,0	23,6	17,1	27,3	29,8
starší pracovníci jsou častěji nemocní						
určitě souhlasím	10,9	9,5	12,4	8,5	12,8	12,3
spíše souhlasím	40,9	40,3	41,4	45,5	38,9	31,6
spíše nesouhlasím	40,1	39,9	40,2	40,8	39,9	38,6
určitě nesouhlasím	8,1	10,3	6,0	5,2	8,4	17,5

3. Současná situace rodiny

3.1 Rodinná situace

Pro převážnou většinu žen i mužů z dotazovaných rodin je **současné manželství jejich prvním manželstvím**, pouze 18 % všech mužů a 17 % všech žen⁵ uzavřelo sňatek opakovaně. Pro více jak tři čtvrtiny párů je toto manželství oboustranně prvním, každé desáté manželství je oboustranně opakované, zbytek manželství je smíšených (tj. muž je ženatý opakovaně a jeho manželka je vdaná prvně a naopak).

Tabulka č. 10 **Rodinný stav respondentů**

		muž		
		ženatý prvně	ženatý opakovaně	celkem
žena	vdaná prvně	372	37	409
		75,9%	7,6%	83,5%
	vdaná opakovaně	30	51	81
		6,1%	10,4%	16,5%
celkem		402	88	490
		82,0%	18,0%	100%

Z hlediska věku je v téměř čtyřech pětinach rodin (78,6 %) muž starší než jeho partnerka, a to v průměru o 3,6 roku. V každém desátém manželství je však starší žena nežli muž, přičemž **průměrný věkový rozdíl** těchto partnerů je 2,4 roku a ve zhruba 11 % případů sňatek uzavírali stejně staří partneri. **Průměrný sňatkový věk** u mužů z dotazovaných rodin byl 26,4 roku, průměrný věk jejich partnerek při vstupu do manželství byl 23,8 let. Průměrný věk při uzavírání prvního sňatku je však pro obě pohlaví téměř o 2 roky nižší, pro muže představuje 24,5 let, pro ženy 21,9 let. Nejvíce mužů (tj. více jak třetina) ovšem uzavíralo sňatek ve věkovém rozmezí 22-24 let a téměř polovina žen se vdávala mezi 17-21 rokem života (viz tabulka č. 11). Průměrná délka trvání současného manželství je 28 let (medián 29 let). Oboustranně první manželství trvala průměrně 30,2 let, opakované sňatky byly uzavřeny před podstatně kratší dobou (průměrná délka jejich trvání představuje 20,8 let).

Tabulka č. 11 **Věk při uzavírání sňatku, respondent i partner, podle pohlaví**

věk	muž		žena	
	počet	%	počet	%
17-21	80	16,1	229	46,2
22-24	173	34,9	129	26,0
25-27	109	22,0	63	12,7
28 a více	134	27,0	75	15,1
celkem	496	100	496	100

⁵ „Všichni muži“ zahrnují v tomto případě jak respondenty mužského pohlaví, tak manžely respondentek. Obdobně „všechny ženy“ zahrnují respondentky spolu s manželkami respondentů.

Podmínkou pro výběr rodin bylo, že manželé musejí mít **děti**, které se již osamostatnily a vedou vlastní domácnost, proto mají všichni respondenti alespoň jedno dítě, a to ve věku 18 a více let. 22 % respondentů má pouze jedno dítě, více jak polovina (57 %) má děti dvě a zhruba 16 % dotazovaných má tři děti. Ve výběru se vyskytlo také necelých 5 % respondentů, kteří mají 4 a více dětí (maximum 6 dětí však měly pouze dvě dotazované ženy).

První děti respondentů jsou nejčastěji ve věku 28 a více let, druhé a třetí děti se nejčastěji nacházejí ve věkovém rozmezí 24-27 let. Ve věku do 27 let je více jak třetina všech prvních dětí, 58 % druhých dětí a téměř tři čtvrtiny třetích dětí. Necelá třetina prvních dětí je pak naopak starší než 31 let (viz tabulka č. 12). Průměrný věk prvních dětí je 29,1 let, druhých dětí 26,7 let a třetích dětí pak 25,4 let.

Tabulka č. 12 **Věk dětí, podle pořadí dítěte**

věk	1. dítě		2. dítě		3. dítě	
	počet	%	počet	%	počet	%
18-23	64	12,9	95	24,9	30	29,4
24-27	119	24,0	128	33,5	44	43,1
28-31	159	32,1	104	27,2	23	22,5
32 a více	153	30,9	55	14,4	5	4,9
celkem	495	100,0	382	100,0	102	100,0

Vzhledem k vymezení cílové skupiny tohoto šetření bylo možno sledovat také to, **jak dlouho žijí manželé v domácnosti sami**. Z tabulky č. 13 vidíme, že nejčastěji se děti osamostatnily od svých rodičů teprve nedávno. Zhruba před rokem se odstěhovaly děti od rodičů ve 28 % rodin a v další přibližně pětina rodin došlo k osamostatnění dětí před dvěma lety (tj. maximálně před dvěma lety se všechny děti osamostatnily od svých rodičů v polovině rodin), a to i přes to, že naprostá většina dětí je již ve věku 24 a více let. Z toho můžeme usuzovat, že děti dnes setrvávají v domácnosti svých rodičů poměrně dlouho po dosažení plnoletosti a většina dotazovaných rodin je tedy v situaci, kdy manželé žijí po odchodu svých dětí v domácnosti pouze spolu zatím jen krátkou dobu. V 90 % případů nepřesáhla doba samostatného hospodaření dětí a rodičů 10 let, přičemž průměrný počet let uplynulých od okamžiku osamostatnění dětí představuje 4 roky.

Tabulka č. 13 **Počet let uplynulých od doby, kdy se všechny děti osamostatnily a založily vlastní domácnost**

počet let	počet	%	% kum.
1	132	28,4	28,4
2	98	21,1	49,6
3-4	84	18,1	67,7
5-10	104	22,4	90,1
10-21	46	9,9	100,0
celkem	464	100,0	

Téměř dvě třetiny respondentů jsou již prarodiči. Necelá třetina z těch, co mají nějaké **vnuče**, má zatím pouze jedno, další necelá třetina těchto prarodičů má vnučata dvě, necelá pětina tři a zbytek má minimálně čtyři vnučata. Většina respondentů má však vnučata zatím velmi malá.

3. Současná situace rodiny

Ve výzkumu byli respondenti dotazováni pouze na **věk jejich nejstaršího a nejmladšího vnoučete**. Bylo zjištěno, že téměř třetina všech nejstarších vnoučat respondentů je ve věku do tří let, nejmladších vnoučat jsou v této věkové kategorii dokonce více jak dvě třetiny. Ve věku do deseti let jsou pak více jak tři čtvrtiny nejstarších vnoučat a téměř všechna (97 %) vnoučata nejmladší.

Tabulka č. 14 **Věk vnoučat, podle pořadí vnoučete**

věk	nejstarší vnouče		nejmladší vnouče	
	počet	%	počet	%
0-3	102	32,1	151	68,9
4-6	73	23,0	43	19,6
7-10	68	21,4	18	8,2
11 a více	75	23,6	7	3,2
celkem	318	100,0	219	100,0

Příjem a materiální situace

Z důvodu **posouzení materiální situace zkoumaných rodin** jsme dotazovaným položili jednak přímé otázky na výši osobního čistého měsíčního příjmu respondenta a výši čistého měsíčního příjmu všech členů domácnosti a dále pak zobecňující otázku na zhodnocení celkové finanční situace rodiny. **Výši svého osobního čistého měsíčního příjmu** ze zaměstnání, z podnikání a ze sociálního zabezpečení včetně všech vedlejších výdělků nám sdělilo 59 % všech dotazovaných (ženy a muži zhruba půl na půl, nejspíše nejvíce však byli lidé se základním vzděláním, kterých nám na tuto otázku odpovědělo 66 %, středoškoláků odpovědělo 57 %, přičemž nejméně ochotni sdělovat informace o svém příjmu byli vysokoškoláci, kterých zde odpovědělo pouze 40 %).

Mezi dotazovanými byly, co se výše osobního měsíčního příjmu týče, shledány velmi významné rozdíly závislé na pohlaví, nejvyšším dokončeném vzdělání i typu vykonávané profese. Obecně je možné říci, že ženy ve zkoumaném souboru mají podstatně nižší příjmy než muži, a to v průměru téměř o 5 800 Kč, tj. výše jejich průměrného měsíčního příjmu dosahuje pouze zhruba dvou třetin průměrného příjmu mužů. Dále je možno konstatovat, že výše příjmu roste spolu se zvyšujícím se vzděláním respondenta, přičemž výraznější rozdíl ve výši příjmu byl shledán mezi vysokoškolsky a středoškolsky vzdělanými respondenty nežli mezi středoškoláky a osobami se základním vzděláním, resp. bez maturity. Lidé vykonávající nemanuální profese (podrobné vymezení viz část kapitoly 3.3. zaměřující se na pozice v zaměstnání) mají vyšší příjmy než lidé pracující manuálně, což ovšem může mít určitou souvislost opět s dosaženým vzděláním respondenta, neboť manuálně pracují častěji osoby s nižším vzděláním, nemanuální profese naopak vykonávají spíše lidé se vzděláním vyšším. Konkrétní průměrné hodnoty čistých měsíčních příjmů respondentů tříděné podle pohlaví, vzdělání a typu vykonávané profese jsou znázorněny v následující tabulce.

Tabulka č. 15 **Průměrné čisté měsíční příjmy respondenta a celé domácnosti, podle pohlaví, vzdělání a vykonávané profese (v Kč)**

	celkem	vzdělání			profese	
		ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ	manuální	nemanuální
celkem	15 231	13 347	15 709	23 913	13 179	17 214
muži	18 179	16 115	18 705	24 118	16 487	20 383
ženy	12 406	11 062	12 892	23 333	9 914	14 386
domácnost	28 183	24 532	30 021	38 313	24 433	31 796

Pozn.: 204 respondentů odmítlo sdělit výši svého osobního příjmu, 219 respondentů odmítlo sdělit výši celkového příjmu domácnosti

Průměrná hodnota osobního čistého měsíčního příjmu tedy představuje 15 231 Kč za všechny respondenty, 18 179 Kč za muže a 12 406 Kč za ženy. Nejvíce mužů uvedlo, že se jejich příjem pohybuje v rozmezí 15 000 až 19 999 Kč, u žen je však nejčastěji zastoupen interval 7 000 až 8 999 Kč (udávané měsíční příjmy se však pohybují v širokém rozmezí, od 2 500 Kč do 85 000 Kč).

Tabulka č. 16 **Intervalový rozsah osobního čistého měsíčního příjmu respondenta, podle pohlaví**

	muž		žena	
	počet	%	počet	%
do 4 999 Kč	-	-	7	4,8
5 000 – 6 999 Kč	-	-	9	6,1
7 000 – 8 999 Kč	5	3,4	35	23,8
9 000 – 11 999 Kč	22	15,2	33	22,4
12 000 – 14 999 Kč	24	16,6	25	17,0
15 000 – 19 999 Kč	49	33,8	25	17,0
20 000 – 24 999 Kč	22	15,2	7	4,8
25 000 – 29 999 Kč	10	6,9	2	1,4
30 000 – 39 999 Kč	7	4,8	-	-
40 000 a více Kč	6	4,1	4	2,7
celkem	145	100,0	147	100,0

Podobné tendence jako u čistých měsíčních příjmů respondentů můžeme pozorovat též u **celkových čistých měsíčních příjmů všech členů domácnosti**, jež opět zahrnují příjmy ze zaměstnání, podnikání nebo sociálního zabezpečení (včetně podpory v nezaměstnanosti, důchodů a všech sociálních dávek) a všechny vedlejší výtěžky. Celkové čisté měsíční příjmy celé domácnosti se opět zvyšují spolu s rostoucím vzděláním respondenta, který za domácnost vypovídal, a jsou závislé znovu též na typu vykonávané profese dotazovaného (nemanuální pracovníci mají příjmy vyšší než ti manuální), navíc ovšem také na věku dotazovaného - respondenti ve věku do 53 let (včetně) uvedli v průměru o téměř 4 000 Kč vyšší příjmy celé domácnosti než respondenti starší, tj. ve věku 54 a více let. Vzhledem k faktu, že u odpovědí týkajících se příjmů samotného respondenta tyto rozdíly shledány nebyly, musejí být nižší celkové příjmy domácností starších respondentů ovlivněny výší příjmu jejich partnerů. Celková výše čistého měsíčního příjmu všech členů domácnosti se překvapivě nijak významně neliší v závislosti na počtu členů žijících v této domácnosti. Nutno ovšem podotknout, že podíl domácností, ve kterých žijí více než dvě osoby,

3. Současná situace rodiny

představuje ze všech domácností, za které respondenti na tuto otázku odpověděli, pouze 11 %. Průměrná výše čistého měsíčního příjmu všech členů domácnosti vypočítaná z odpovědí za všechny domácnosti, za které byl údaj k dispozici, představuje 28 183 Kč (podrobnější třídění viz tabulka č. 15).

Po zvážení velikosti příjmů a majetku domácnosti měli respondenti zhodnotit, **jak je jejich rodina materiálně, resp. finančně zajištěna**. Nejvíce respondentů (55 %) se přiklonilo ke středové variantě, tj. ohodnotilo, že jsou zajištěni průměrně. Více jak čtvrtina dotazovaných se cítí být zajištěna solidně a pouze 4 % všech dotazovaných hodnotí svou materiální situaci jako velmi dobrou. Špatně zajištěno, resp. v zásadě chudých je ve sledovaném souboru 13 % domácností (variantu „v zásadě chudí“ však ne zvolil téměř nikdo - byli to pouze 3 respondenti - proto byly odpovědi v kategoriích „špatně zajištěni“ a „v zásadě chudí“ pro další statistické zpracování sloučeny). Tuto variantu odpovědi ovšem dvakrát častěji označovaly ženy nežli muži (18 % oproti 9 %). Souhrnně lze též říci, že čím má respondent vyšší vzdělání, tím je jeho domácnost z hlediska velikosti příjmů a majetku zajištěna lépe. Lidé s nejnižším vzděláním si statisticky významně častěji než lidé se vzděláním vyšším (tj. středoškolským a vysokoškolským) myslí, že jsou zajištěni špatně, vysokoškoláci oproti lidem s nižším vzděláním naopak mnohem častěji odpovídali, že je jejich rodina zajištěna solidně (tuto variantu odpovědi volili vysokoškoláci dokonce nejčastěji) nebo velmi dobře. Méně často než ostatní dotazovaní pak vysokoškolsky vzdělaní lidé volili variantu odpovědi „průměrně zajištěni“ a ani jeden vysokoškolák neodpověděl, že by byl zajištěn špatně nebo se dokonce cítil být chudý. Podobně lidé pracující v nemanuálních profesích se statisticky častěji než manuální pracovníci cítí být zajištěni solidně, manuální pracovníci naopak statisticky častěji odpovídali, že jsou zajištěni průměrně nebo dokonce špatně.

Tabulka č. 17 **Materiální situace domácnosti respondenta (z hlediska velikosti příjmů a majetku), podle pohlaví, vzdělání a vykonávané profese (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání			profese	
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ	manuální	nemanuální
velmi dobře zajištěni	4,4	3,7	5,2	1,4	4,8	14,0	2,3	5,4
solidně zajištěni	27,7	29,1	26,3	19,0	29,5	52,7	16,1	38,1
průměrně zajištěni	54,6	58,2	51,0	56,9	57,8	33,3	59,6	50,3
špatně zajištěni/chudí	13,3	9,0	17,5	22,7	7,9	-	22,0	6,2

Pozn.: Z důvodů velmi malých četností v kategorii „v zásadě chudí“ (takto odpověděli z celého souboru pouze 3 respondenti) byla tato varianta odpovědi sloučena s kategorií „špatně zajištěni“.

Čas věnovaný rodině

Z důvodu celkového posouzení stávající situace v respondentově rodině s cílem zjistit mimo jiné nejen skutečné **rozložení času věnovaného jednotlivým činnostem týkajícím se rodiny a zaměstnání**, ale se záměrem utvořit si také obraz o dělbě rolí mezi partnery a o vztahu s širší rodinou, jsme dotazovaným položili otázky týkající se množství času, který v průměru týdně oni i jejich partneři stráví při zajištění chodu domácnosti, při péči o rodiče a jejich domácnost, při výpomoci s chodem domácnosti dětí a péči a výchově vnoučat a též kolik hodin týdně věnují v průměru svému zaměstnání.

Co se týče **času věnovanému rodině a domácím pracím**, tak zajištění chodu domácnosti, nákupům apod. věnují dotazovaní podstatně více času než dalším

jmenovaným aktivitám, zároveň zde však nalezneme největší odlišnosti mezi muži a ženami, neboť ženy se domácím pracím věnují o téměř 10 hodin týdně déle než muži. Druhá v pořadí, co do objemu věnovaného času, se umístila výpomoc s péčí a výchovou vnoučat, které věnují ženy zhruba 9 hodin týdně, muži 5 hodin týdně. V průměru 7 hodin týdně stráví ženy výpomocí s chodem domácnosti svých dětí, muži pomáhají dětem zhruba o 3 hodiny týdně méně než jejich manželky. Nejméně času pak věnují jak muži, tak ženy péči o své nebo manželovy/manželčiny rodiče a jejich domácnost, přičemž u této aktivity nalezneme mezi muži a ženami nejmenší rozdíly (viz tabulka č. 18). Ženy zaměstnané na částečný (zkrácený) úvazek tráví podstatně více hodin týdně při domácích pracích, případně při výpomoci s chodem domácnosti svých dětí nežli ženy zaměstnané na plný úvazek a ženy podnikatelky, resp. samostatně výdělečně činné, u mužů však tyto rozdíly pozorovány nebyly (též částečně vzhledem k velmi nízkému zastoupení mužů pracujících na částečný úvazek). Muži tráví naopak, dle očekávání, podstatně více času než jejich partnerky v práci, resp. zaměstnání, v průměru tento rozdíl představuje více než 5 hodin týdně.

U **objemu času stráveného v práci** lze pozorovat významné rozdíly mezi osobami pracujícími na plný úvazek, zkrácený úvazek a soukromými podnikateli, resp. osobami samostatně výdělečně činnými. Lidé pracující na zkrácený úvazek tráví ve svém zaměstnání pochopitelně nejméně času (pracují v průměru zhruba o 12 hodin týdně méně než lidé zaměstnaní na plný úvazek), nejvíce času tráví v práci naopak podnikatelé, resp. osoby samostatně výdělečně činné (muži podnikatelé pracují v průměru téměř o 8 hodin týdně déle než muži zaměstnaní na plný úvazek, u žen je však tento rozdíl nižší, představuje pouze zhruba 2 hodiny týdně).

Pokud sečteme celkový čas věnovaný zaměstnání a čas věnovaný domácím pracím a výpomoci rodičům a dětem, je možné říci, že ženy tráví při těchto dvou druzích činnosti v průměru stejné množství hodin týdně, tj. čas mezi rodinu a zaměstnání mají rovnoměrně rozložený, muži naopak tráví o polovinu více času v zaměstnání než nad činnostmi týkajícími se rodiny a domácnosti. Z hlediska celkového objemu času tráveného v zaměstnání, nad domácími pracemi a při výpomoci svým příbuzným jsou podstatně vytíženější ženy (ženy tráví těmito činnostmi v průměru necelých 81 hodin týdně, muži však jen zhruba 69 hodin), kterým tedy ve srovnání s muži poté zbývá výrazně méně volného času, který mohou věnovat zálibám, koníčkům apod.

Z uvedeného vyplývá, že mezi muži a ženami ve spojitosti s výkonem domácích prací stále přetrvávají rozdíly, kdy **žena věnuje těmto činnostem o mnoho více času než její manžel, muž naopak věnuje více času svému placenému zaměstnání**. V jiných výzkumech se dále ukázalo, že vedle rozdílů v množství času věnovaného domácím pracím se podstatně odlišuje také náplň práce, kterou manželé vykonávají. Zatímco žena dělá především běžné domácí práce (vaření, úklid atd.), zajišťuje běžné nákupy a stará se o děti, aktivity mužů se soustřeďují naopak na běžnou údržbu domácnosti, opravy apod.⁶ Ve zkoumaných rodinách se ukázaly též poměrně silné mezigenerační vazby, neboť osoby, jež pravidelně vypomáhají svým dětem či rodičům, věnují této pomoci v průměru 4-9 hodin týdně.

⁶ Kuchařová, V. - Ettlerová S. - Nešporová O. - Svobodová K. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů. Praha: VÚPSV, 2006*

3. Současná situace rodiny

Tabulka č. 18 **Průměrný počet hodin týdně strávených při vyjmenovaných činnostech, respondent i partner, podle pohlaví a socioekonomického postavení**

	celkem		zaměstnanec/kyně na plný úvazek		zaměstnanec/kyně na částečný (zkrácený) úvazek		soukromý/á podnikatel/ka, OSVČ, živnostník*	
	muž	žena	muž	žena	muž	žena	muž	žena
zajištění chodu domácnosti, nákupy, domácí práce apod.								
průměr	9,3	18,9	9,1	18,2	5,5	26,3	9,7	17,8
medián	7	18	7	18	5,5	26	7	15
N	434	463	322	357	8	29	68	34
výpomoc s chodem domácnosti dětí								
průměr	4,2	6,9	4,0	6,4	2,0	11,2	4,7	9,4
medián	3	5	2	5	2	9	5	5
N	190	279	142	214	4	18	27	18
výpomoc s péčí/výchovou vnoučat								
průměr	5,4	8,7	5,3	8,3	2,8	12,1	5,7	8,1
medián	4	7	4	6	2,5	10	5	5
N	246	284	189	209	6	19	26	25
péče o rodiče a jejich domácnost								
průměr	4,9	5,9	5,0	5,9	6,8	7,0	4,4	5,2
medián	3	5	3	5	4,5	5	3	5
N	230	278	168	219	6	21	40	19
zaměstnání, práce								
průměr	45,4	40,1	44,9	41,6	32,7	29,3	52,6	43,5
medián	43	40	42	40	30	30	50	45
N	485	487	359	382	9	31	85	35

Pozn.: *uvedená kategorie vznikla sloučením kategorií „soukromý podnikatel se zaměstnanci“ a „osoba samostatně výdělečně činná, živnostník, svobodné povolání“

V souvislosti s otázkou volného času a času věnovaného rodině a domácnosti jsme v této sondě zjišťovali (kromě reálného času stráveného při domácích pracích či péči o vnoučata nebo rodiče) také to, **co se u respondentů oproti době, kdy jejich děti ještě nebyly dospělé a žily s nimi ve společné domácnosti, nyní změnilo**. Respondenti se měli snažit posoudit, zda dnes mají více, asi tak stejně nebo naopak méně volného času, než měli tehdy. Většina z nich se shodla, že nyní mají volného času více (o něco více má dnes času 42 %, o hodně více 21 % dotazovaných), 30 % dotazovaných má v současnosti asi tak stejně času, jako když u nich jejich děti ještě žily, a pouze 7 % má pocit, že dnes má volného času méně. Ve svých odpovědích se však výrazně lišili muži a ženy. Zatímco čtvrtina žen má pocit, že má v současnosti o hodně více času než dříve, mužů si toto myslí jen 16 %, přičemž muži naopak statisticky významně častěji než ženy tvrdí, že množství volného času se u nich ve srovnání s dřívější dobou nezměnilo (toto si myslí 38 % mužů avšak pouze 23 % žen). Více času, než když děti ještě nebyly dospělé a žily s rodiči ve společné domácnosti, má tedy 70 % žen a pouze více než polovina mužů (56 %). Tento významný rozdíl ve vnímání množství volného času je patrně způsoben skutečností, že zodpovědnost za péči o děti a domácnost leží převážně na ženách, které po osamostatnění dětí a jejich odchodu z domova již činnosti spojené s péčí a výchovou dětí vykonávat nemusejí a množství jejich volného času se tedy zvýší více než u jejich partnerů.

Tabulka č. 19 **Máte dnes více, stejně nebo méně volného času než v době, kdy s Vámi děti žily ve společné domácnosti? podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
o hodně více	20,6	15,6	25,5	19,5	21,1	22,9
o něco více	42,1	39,9	44,2	41,9	43,7	36,8
asi tak stejně	30,4	37,9	23,1	30,5	28,6	36,8
o něco/o hodně méně	6,9	6,6	7,2	8,1	6,6	3,5

V následující otázce jsme se snažili zjistit, jak se oproti době, kdy děti žily s rodiči ve společné domácnosti, změnil **rozsah času věnovaný konkrétním aktivitám**. Nadpoloviční většina dotazovaných (53 %) věnuje nyní více času svým koníčkům a zájmům (36 % se věnuje zájmům zhruba stejně a pouze 11 % méně než tehdy), necelá polovina (46 %) se dnes více než dříve věnuje svému zaměstnání (další necelá polovina se zaměstnání věnuje ve stejném rozsahu, zbytek méně). Zajištění chodu domácnosti a domácím pracím se dnes mohou naopak méně věnovat téměř dvě pětiny respondentů. Zde však, stejně jako u předchozí otázky, nalezneme významné rozdíly mezi ženami a muži. Muži mají opět mnohem častěji než ženy pocit, že zajištění chodu domácnosti věnují stále stejné množství času (49 % mužů oproti 34 % žen), ženy naopak častěji než muži odpovídají, že dnes se mohou této povinnosti věnovat o něco méně (32 % žen oproti 23 % mužů). Vysvětlení těchto rozdílů je zde stejné jako u otázky týkající se množství volného času po osamostatnění dětí, tj. s odchodem dětí z domova se zároveň snižuje i množství práce, kterou je v souvislosti se zajištěním chodu domácnosti a potřeb dětí nutno vykonávat. Jak už bylo výše řečeno, tyto činnosti dělají především ženy, proto právě jim po odchodu dětí částečně ubude množství domácích prací a spolu s tím se tedy zároveň zvýší množství volného času.

Zhruba třetina respondentů věnuje v současnosti více času než dříve péči, případně zajištění péče o své nebo manželovy/manželčiny rodiče, což ovšem pravděpodobně nemá přímou souvislost s odchodem dětí z domácnosti, nýbrž s rostoucím věkem respondentů, a tedy i rodičů, jejichž samostatnost se spolu se zhoršujícím se zdravotním stavem může snižovat a oni tudíž více než dříve potřebují ze strany svých dětí pomoc. S rodinou tráví dnes více času 29 % dotazovaných, přibližně polovina tráví volný čas se svými blízkými zhruba ve stejném rozsahu jako dříve a zbytek, tj. asi pětina, tráví nyní s rodinou času méně. Polovina respondentů tráví zhruba stejné množství času jako v době, kdy s nimi jejich děti ještě žily ve stejné domácnosti, dalším vzděláváním, sebevzděláváním a rekvalifikačními kurzy, 35 % se tomu nyní věnuje méně a pouze 15 % více než dříve. Nutno ovšem podotknout, že ne všichni dotazovaní se dalšímu vzdělávání věnují (podrobněji viz kapitola 3.4., část zaměřující se na současné vzdělávání a doplňování kvalifikace), proto odpověď „dnes tomu věnuji zhruba stejně času jako tehdy“ může znamenat, že respondent dalšímu vzdělávání nevěnuje čas žádný. Podstatné rozdíly v množství času tráveného dalším vzděláváním se liší v závislosti na tom, jakého respondent dosáhl nejvyššího ukončeného vzdělání. Zatímco lidé s nejnižším vzděláním statisticky významně častěji volili odpověď, že dnes věnují dalšímu vzdělávání a rekvalifikaci o hodně méně času než tehdy, a naopak výrazně méně často odpovídali, že tomu věnují o něco více času než tehdy, středoškoláci častěji než ostatní dotazovaní věnují dalšímu vzdělávání o něco méně času než dříve a vysokoškoláci statisticky významně častěji než lidé s nižším vzděláním dnes věnují rekvalifikaci a kurzům o hodně více času, než když s nimi jejich děti žily ve společné domácnosti. Z tohoto vyplývá, že odchod dětí

3. Současná situace rodiny

z domova (a tedy zvýšení volného času respondentů) mohl mít výraznější vliv na motivaci trávit čas dalším vzděláváním pouze u vysokoškoláků.

Tabulka č. 20 **Kolik času nyní věnujete následujícím aktivitám, oproti době, kdy s Vámi děti žily ve společné domácnosti? (v %)**

	o hodně více	o něco více	zhruba stejně	o něco méně	o hodně méně
Vaše zájmy, koníčky	10,9	41,8	36,4	9,7	1,2
zaměstnání	14,1	31,5	46,6	5,8	2,0
péče o rodiče	10,3	23,2	55,4	7,4	3,7
volný čas trávený s rodinou	6,9	22,0	50,8	17,3	3,0
zajištění chodu domácnosti	7,5	13,3	41,3	27,6	10,3
(další) vzdělávání, rekvalifikace	2,0	12,7	49,9	17,8	17,6

Tabulka č. 21 **Kolik času nyní věnujete následujícím aktivitám, oproti době, kdy s Vámi děti žily ve společné domácnosti? podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
zajištění chodu domácnosti, domácí práce						
o hodně více	7,5	6,9	8,0	9,0	7,5	1,8
o něco více	13,3	12,7	13,9	12,3	12,7	19,3
zhruba stejně	41,3	48,5	34,2	42,7	40,4	40,3
o něco méně	27,6	23,3	31,9	27,0	27,6	29,8
o hodně méně	10,3	8,6	12,0	9,0	11,8	8,8
(další) vzdělávání, rekvalifikace, sebevzdělávání						
o hodně více	2,0	2,4	1,6	1,0	1,8	7,0
o něco více	12,7	11,8	13,6	8,6	14,5	21,1
zhruba stejně	49,9	49,8	50,0	49,4	50,3	49,1
o něco méně	17,8	18,0	17,6	14,3	22,4	12,3
o hodně méně	17,6	18,0	17,2	26,7	11,0	10,5

Finanční výpomoc dětem a rodičům

Kromě času tráveného s rodinou v souvislosti s nemateriální výpomocí může respondent **pomáhat svým blízkým také finančně**. V návaznosti na tuto otázku jsme tedy u dotazovaných zjišťovali, zda poskytují svým dětem nebo rodičům (případně rodičům manžela) nějakou peněžitou výpomoc. Nejvíce vypomáhají respondenti svým dětem. Pravidelně každý měsíc poskytuje svým dětem nebo některému z nich nějaké peníze 14 % dotazovaných, téměř dvě pětiny respondentů vypomáhají dětem finančně zhruba tak několikrát do roka, přibližně jednou do roka tuto výpomoc poskytuje 14 % respondentů, jen ve zcela výjimečných případech pětina a vůbec žádné peníze svým dětem nedává pouze 15 % dotazovaných. Svým rodičům nebo rodičům manžela/ky však velká část dotazovaných (kteří tyto rodiče ještě mají naživu) finančně nevypomáhá vůbec (41 %, resp. 47 % dotazovaných), a pokud ano, je to více méně jen někdy. Výjimečně, případně až několikrát do roka dává svým nebo manželovým rodičům nějaké peníze 55 %, resp. 51 % dotazovaných, každý měsíc rodičům finančně přispívá jen 4 %, resp. 3 % dotazovaných. Respondenti dle svých výpovědí o něco více pomáhají rodičům svým, nežli partnerovým, tento rozdíl však představuje pouze necelých 6 procentních bodů. Tyto výsledky do určité míry

korespondují s odpověďmi respondentů na otázku (podrobněji zpracovanou v kapitole 6.), zda by spíše zvýšili důchody pro staré lidi nebo naopak rozšířili finanční pomoc poskytovanou rodinám s dětmi, kdy se větší část respondentů rozhodla pro výpomoc rodinám s dětmi. Dotazovaní pravděpodobně mají pocit, že mladí lidé jsou na tom z hlediska finančního zabezpečení hůře než lidé důchodového věku, proto se z tohoto důvodu snaží finančně vypomáhat spíše svým dětem nežli rodičům.

Odpovědi respondentů se zde ovšem statisticky významně odlišují v závislosti na věku dotazovaného. Dětem nebo některému z nich pravidelně každý měsíc finančně vypomáhá výrazně více mladších respondentů, tj. ve věku od 45 do 53 let nežli těch starších (18 % oproti 10 %), podobně je tomu u výpomoci rodičům, kterým opět finančně přispívá (tentokrát se ovšem jedná o výpomoc přibližně jednou do roka) více respondentů mladších nežli starších (22 % oproti 13 %), přičemž respondenti ve věku 54 let a starší naopak svým rodičům ve výrazně více případech, než je tomu u dotazovaných ve věku do 54 let, nevypomáhají vůbec (vůbec nevypomáhá 51 % respondentů nad 53 let, na rozdíl od 34 % respondentů ve věku 53 let a mladších).

Tabulka č. 22 **Poskytujete dětem a svým nebo manželovým (manželčíným) rodičům finanční výpomoc? (v %)**

	ano, každý měsíc	několikrát do roka	ano, jednou do roka	ano, ale jen výjimečně	ne
vaším dětem nebo některému z nich	14,2	37,7	13,6	19,3	15,2
vaším rodičům ¹	4,3	14,0	18,3	22,3	41,1
rodičům Vašeho manžela/manželky ²	2,7	10,6	17,6	22,6	46,5

Pozn.: ¹N = 349, odpovídali pouze ti respondenti, jejichž rodiče stále žijí

²N = 340, odpovídali pouze ti respondenti, jejichž manžel/ka má rodiče stále naživu

3.2 Partnerské vztahy

Vzhledem k faktu, že respondenti v této sondě žijí v partnerském vztahu se svým manželem/kou již poměrně dlouhou dobu a vychovali spolu dnes již dospělé dítě/děti, je dobré vědět, jak se tito lidé (po zvážení všech okolností svého partnerského života) spolu shodnou v názorech a otázkách týkajících se rodinného života, trávení volného času, významu zaměstnání, vzdělání apod.

Souhrnně je možné říci, že **většina manželských párů se mezi sebou více či méně shodne**, přičemž **partnerské neshody přiznal pouze poměrně nízký podíl respondentů**. Nejvíce se manželé společně shodují v názorech na rodinný život (odpověď „určitě“ nebo „spíše ano“ zvolilo 86 % dotazovaných) a v názorech na důležitost vzdělání (taktéž souhlasilo 86 % respondentů). Zde však můžeme pozorovat statisticky významné odlišnosti na základě dosaženého vzdělání respondenta, neboť vysokoškoláci mnohem méně často než ostatní dotazovaní odpovídali, že se se svým partnerem v názorech na důležitost vzdělání neshodnou (odpověď „spíše“ nebo „určitě ne“ zvolilo pouze 5 % vysokoškoláků na rozdíl od 14 % středoškoláků a 17 % osob s nejnižším vzděláním) a naopak mnohem častěji než osoby s nižším vzděláním odpovídali, že se s manželem/kou v této věci shodnou určitě. Velmi výrazná shoda mezi manžely panuje též ve vztahu k přátelům a známým (v této otázce se určitě nebo spíše shodne 85 % manželských párů), v otázkách péče o respondentovy nebo manželovy/manželčiny rodiče a též v tom, jak hospodařit s penězi, které v domácnosti mají (u obojího se se svým manželem/kou shoduje 82 % respondentů). V otázce peněz se však se svým partnerem shoduje o něco více respondentů nad 53 let nežli

3. Současná situace rodiny

těch mladších a též respondentů majících více dětí (starší respondenti a respondenti se třemi a více dětmi mnohem častěji než ostatní volili odpověď „určitě ano“). Možným důvodem může být to, že starší páry, případně páry s více dětmi mohou být ve vztahu se svým partnerem déle, což může mít pozitivní vliv na jejich vzájemnou toleranci a shodu názorů.

Čtyři pětiny respondentů mají podobné názory jako jejich manžel/ka na výpomoc svým dětem a péči o vnoučata a stejný podíl dotazovaných se se svým partnerem shoduje také v názorech na význam zaměstnání. Zde se opět, podobně jako u názorů na význam vzdělání, odlišují vysokoškoláci od ostatních respondentů. Tito lidé totiž mnohem častěji než středoškoláci a lidé s nejnižším vzděláním odpovídali, že se se svým manželem/kou v názorech na význam zaměstnání určitě shodnou (odpověď „určitě ano“ zvolilo 42 % vysokoškoláků oproti 24 % středoškoláků a 22 % osob se základním vzděláním). Možným vysvětlením těchto odlišných odpovědí vysokoškoláků od jiných respondentů může být to, že v rodinách vysokoškolsky vzdělaných lidí je vzdělání (což už bylo potvrzeno v předchozí kapitole) a zřejmě i zaměstnání výše hodnoceno a manželé se tedy v názorech na jejich význam i více shodují.

V názorech na způsob trávení volného času je se svým partnerem ve shodě již o něco méně dotazovaných než u předchozích položek, v tomto případě se jedná o necelé tři čtvrtiny manželských párů, zbylá zhruba čtvrtina párů má tedy na způsob trávení volného času názor odlišný. Ještě nižší podíl dotazovaných (64 %) má se svým manželem/kou shodné zájmy a koníčky, z čehož vyplývá, že nejméně (nejedná se ovšem o příliš vysoký podíl manželských párů, které se mezi sebou v těchto otázkách neshodují) se manželé společně shodují ve svých představách o volnočasových aktivitách.

Rozdělení domácích prací a povinností je pak vedle zájmů a koníčků další oblastí, kde se respondenti se svým partnerem ve srovnání s ostatními oblastmi života shodují poněkud méně („určitě“ nebo „spíše ano“ se se svým manželem/kou shoduje 66 % dotazovaných).

Z odpovědí na otázky týkající se manželské shody tedy vyplývá poměrně pozitivní zjištění, že většina manželských párů se v zásadnějších věcech týkajících se rodinného života, vztahů k rodičům, dětem a přátelům a dále pak v otázkách společného hospodaření a hodnoty vzdělání a zaměstnání v životě jednotlivce shoduje (výjimkou jsou pouze názory některých dotazovaných na rozdělení domácích prací a povinností, kde se zhruba třetina manželských párů neshoduje). Pokud mají manželé na něco názory odlišné, jedná se pak spíše o volnočasové aktivity, tj. o aktivity pro partnerský vztah důležité o něco méně než jsou otázky rodiny, zaměstnání a vzdělání, jejich případné neshody v těchto věcech tudíž nemusejí partnerské soužití příliš ohrozit. Nutno ovšem připomenout, že podíl respondentů, kteří se v těchto otázkách příliš neshodují, je poměrně nízký (v rozmezí 26 %-36 %).

Tabulka č. 23 **Shoda mezi partnery ve vybraných otázkách (v %)**

	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne
v názorech na důležitost vzdělání	35,3	50,6	12,5	1,6
v názorech na rodinný život	33,4	52,1	11,1	3,4
na přátelích a známých	26,2	58,9	13,5	1,4
v otázkách péče o rodiče ¹	25,7	56,5	16,3	1,5
na tom, jak hospodařit s penězi	33,3	48,8	15,9	2,0
v otázkách výpomoci dětem a péče o vnoučata ²	26,7	53,7	16,7	2,9
v názorech na význam zaměstnání	25,4	54,5	18,5	1,6
ve způsobu trávení volného času	18,4	55,4	21,1	5,1
na rozdělení domácích prací a povinností	15,8	49,8	27,9	6,5
v zájmech a koníčcích	13,5	50,9	30,6	5,0

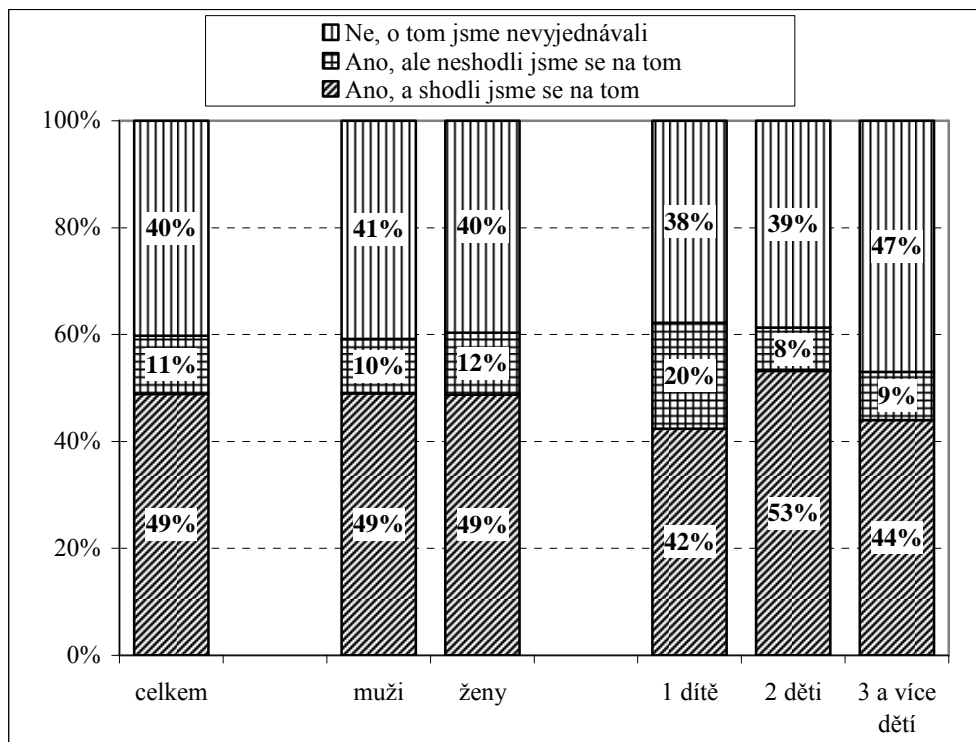
Pozn.: ¹N = 393, odpovídali pouze ti respondenti, jejichž rodiče (resp. partnerovy rodiče) stále žijí

²N = 419, odpovídali pouze respondenti, jež mají vnoučata

Další otázka mající za cíl zmapovat soulad a toleranci manželských párů se týkala **vyjednávání partnerů o tom, kdy a kolik chtěli mít děti**. Z následujícího grafu je patrné, že zhruba polovina partnerů o počtu a časování narození svých dětí společně vyjednávala a zároveň se navzájem shodla, 11 % párů o tom vyjednávalo, ale neshodlo se mezi sebou, a dvě pětiny respondentů o narození dětí se svým partnerem vůbec nevyjednávaly. Statisticky významné odlišnosti v odpovědích dotazovaných byly tentokrát shledány pouze v závislosti na tom, kolik dětí respondent má. Respondenti se dvěma dětmi statisticky významně častěji než ostatní dotazovaní odpovídali, že o počtu a časování narození svých dětí s partnerem vyjednávali a shodli se s ním, méně často pak volili odpověď, že s partnerem vyjednávali, ale navzájem se neshodli. Na počtu a časování dětí se naopak se svým partnerem mnohem častěji než respondenti s více dětmi neshodli dotazovaní s pouze jedním dítětem, ačkoliv o tom navzájem vyjednávali. Je pravděpodobné, že v rodinách s jedním dítětem si jeden z partnerů přál dětí více, ovšem nedospěl s druhým z partnerů v této otázce ke shodě, proto k početí dalšího dítěte nedošlo. Pro 15 % párů, které se na narození a počtu dětí neshodly, byly hlavním důvodem těchto neshod respondentovy nebo partnerovy plány na uplatnění v zaměstnání, pro zbylých 85 % toto důvodem nebylo. Další příčiny neshod jsme z důvodu omezeného rozsahu dotazníku nezjišťovali.

3. Současná situace rodiny

Graf č. 1 **Vyjednávali jste se svým partnerem o tom, kdy a kolik dětí chcete mít? podle pohlaví a počtu dětí (v %)**

3.3 Zaměstnání

Socioekonomické postavení

Vzhledem k původnímu záměru výzkumu, kterým bylo studovat problematiku rodiny, zaměstnání a vzdělání, byla podstatná část otázek v dotazníku věnována popisu respondentovy, případně partnerovy ekonomické aktivity, jeho pozice v zaměstnání, pracovního vytížení, spokojenosti v zaměstnání apod.

Z hlediska **sociálně ekonomického postavení** posuzovaného podle hlavní činnosti respondenta i jeho manžela/ky je většina osob ve zkoumaných rodinách **zaměstnána na plný úvazek**. 13 % osob mužského pohlaví (tj. respondentů i manželů respondentek) je samostatně výdělečně činných nebo mají svobodné povolání, případně pracují na živnostenský list, toto sociálně ekonomické postavení však o sobě uvedlo pouze 6 % respondentek a o svých manželkách 5 % respondentů. Ženy jsou častěji než muži zaměstnané na částečný (zkrácený) úvazek, muži naopak častěji než ženy soukromě podnikají. 7 % partnerů dotazovaných žen jsou pracující důchodci. Ostatní typy sociálně ekonomického postavení jsou zastoupeny velmi málo.

Ve většině manželských párů jsou na plný úvazek zaměstnaní oba partneři, případně je jeden z partnerů samostatně výdělečně činnou osobou a druhý partner je opět zaměstnancem na plný úvazek. Další kombinace různých typů socioekonomického postavení nejsou v manželských párech tak časté.

Tabulka č. 24 **Socioekonomické postavení podle hlavní činnosti respondenta a manžela/ky, podle pohlaví (v %)**

	respondent		manžel/ka	
	muž	žena	muž	žena
zaměstnanec/kyně na plný úvazek	77,6	78,7	69,2	79,1
zaměstnanec/kyně na částečný (zkrácený) úvazek	0,8	6,0	2,8	6,7
soukromý/á podnikatel/ka se zaměstnanci	4,5	1,6	6,1	1,3
OSVČ, živnostník, svobodné povolání	13,1	6,4	12,6	5,0
pomáhající rodinný příslušník	-	0,8	0,4	2,5
nezaměstnaný/á	0,8	2,8	2,0	1,7
pracující důchodce	2,9	3,2	6,5	2,9
jiné	0,4	0,4	0,4	0,8

Většina respondentů je ve výše zmiňovaném postavení poměrně dlouhou dobu, **průměrný počet let** v tomto socioekonomickém postavení je ve zkoumaném souboru 20,4 let (modus, tj. nejčetněji zastoupená hodnota představuje dokonce 30 let), přičemž u mužů je průměrný počet let o něco delší než u žen (21,2 let oproti 19,6 roku). V níže uvedené tabulce je znázorněno rozložení respondentů podle počtu let strávených v jejich současném sociálně ekonomickém postavení posuzovaném podle jejich hlavní činnosti, a to v pětiletých intervalech.

Tabulka č. 25 **Počet let v současném socioekonomickém postavení**

let	počet	%
0-4	66	13,4
5-9	54	11,0
10-14	62	12,6
15-19	42	8,5
20-24	45	9,1
25-29	58	11,8
30-34	93	18,9
35-39	51	10,3
40 a více	22	4,5
celkem	493	100,0

Pozice v zaměstnání

Zhruba tři čtvrtiny respondentů, jež jsou v současnosti ekonomicky aktivní, při výkonu svého zaměstnání **neřídí žádné podřízené**, 11 % dotazovaných řídí jednoho až dva podřízené, 4 % řídí tři až pět podřízených a zbytek, tj. 9 %, řídí více než pět podřízených. V tomto případě se však velmi významně liší odpovědi mužů a žen, ze kterých vyplývá, že ženy statisticky významně častěji neřídí žádného podřízeného (jedná se o 88 % žen oproti 64 % mužů), muži naopak výrazně častěji při výkonu svého zaměstnání někoho řídí. Rozdíly nalezneme též v závislosti na nejvyšším dokončeném vzdělání respondenta, při bližším zkoumání však pouze u mužů. Muži vysokoškoláci zastávají ve svém zaměstnání **pozici nadřízeného** dokonce v téměř třech čtvrtinách případů (72 %), středoškolsky vzdělaní muži řídí podřízené už jen v 41 % případů a naopak zhruba čtyři pětiny mužů se vzděláním bez maturity neřídí žádného podřízeného. Z uvedených výsledků tedy vyplývá, že čím vyšší vzdělání respondenta, tím se zvyšuje jeho pravděpodobnost, že bude mít pod sebou nějaké

3. Současná situace rodiny

podřízené, tato přímá úměra však platí pouze pro muže. Stejně vzdělaná žena má v současné době mnohem nižší pravděpodobnost, že získá vedoucí pracovní pozici, neboť ve většině případů se na těchto pozicích umísťují muži, což v některých případech není možné vysvětlit jinak, než že se jedná o diskriminaci na základě pohlaví.

Tabulka č. 26 **Pozice v zaměstnání, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
neřídíte žádné podřízené	75,7	64,2	87,7	86,2	74,1	45,6
řídíte 1-2 podřízené	11,4	14,3	8,3	7,7	12,7	19,3
řídíte 3-5 podřízených	4,3	7,6	0,9	2,0	3,8	14,0
řídíte více než 5 podřízených	8,6	13,9	3,1	4,1	9,4	21,1

Pozn.: pouze ekonomicky aktivní respondenti; nezahrnuje odpovědi respondentů, kteří jsou v současné době nezaměstnaní

Velmi významné rozdíly mezi muži a ženami nalezneme též v jejich **pracovním zařazení**. V první z devíti kategorií (utvořených na základě klasifikace v zaměstnání (KZAM) - viz tabulka č. 27) - zákonodárci a vedoucí a řídicí pracovníci - se statisticky významně častěji umísťují muži nežli ženy, ženy v nemanuálních profesích⁷ zaujímají mnohem častěji než muži pozici nižších administrativních pracovníků a dále pak pozici provozních pracovníků ve službách a obchodě, která je však dále řazena mezi profese manuální. Mezi manuálními profesemi muži naopak častěji než ženy pracují jako řemeslníci, kvalifikovaní výrobci a zpracovatelé a též jako obsluha strojů. Nejvíce všech respondentů (čtvrtina) spadá do kategorie technických, zdravotnických a pedagogických pracovníků, nejméně naopak do kategorie zahrnující kvalifikované dělníky v zemědělství a lesnictví.

Výrazné odlišnosti v profesním zařazení respondentů jsou způsobeny rovněž jejich rozdílným nejvyšším dosaženým vzděláním. Lidé se základním vzděláním, resp. středoškolským bez maturity vykonávají především manuální činnosti, tj. jsou častěji než respondenti s vyšším vzděláním zařazeni v posledních pěti kategoriích, přičemž ve službách a obchodě jsou zaměstnány spíše ženy se základním vzděláním, resp. bez maturity, nežli muži, kteří spíše pracují jako řemeslníci, kvalifikovaní výrobci a zpracovatelé nebo obsluha strojů a zařízení. Středoškoláci statisticky významně častěji než ostatní respondenti pracují jako techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí a též nižší administrativní pracovníci (v případě administrativních pracovníků se opět jedná spíše o ženy než o muže) a méně často v profesích manuálních, podobně jako vysokoškoláci, kteří ovšem (v našem výběru) manuální činnosti nevykonávají vůbec a naopak zaujímají především první dvě kategorie zahrnující zákonodárce, vedoucí a řídicí pracovníky a vědecké a odborné duševní pracovníky. Vysokoškolačky na rozdíl od vysokoškoláků ovšem pracují především jako vědecké a odborné duševní pracovníce a řídicí a vedoucí funkce tedy v podstatě nevykonávají, muži naopak stejně často pracují jako zákonodárci a vedoucí a řídicí pracovníci i jako vědečtí a odborní duševní pracovníci.

⁷ Mezi nemanuální profese jsou řazeny kategorie: zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci; vědečtí a odborní duševní pracovníci; techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci; nižší administrativní pracovníci. Mezi profese manuální jsou řazeny osoby pracující jako: provozní pracovníci ve službách a obchodě; kvalifikovaní dělníci v zemědělství, lesnictví; řemeslníci, kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé; obsluha strojů a zařízení; pomocní a nekvalifikovaní pracovníci.

Na základě odpovědí respondentů o pracovním zařazení jejich partnerů je možné konstatovat, že procentuální rozložení těchto osob (tj. manželů/manželek) v níže uvedených kategoriích (viz tabulka č. 27) se od výsledků zde komentovaných a prezentovaných v následující tabulce za samotné respondenty nijak významně neliší, proto je zde podrobněji neuvádíme.

Tabulka č. 27 **Profesní zařazení respondentů, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
zákonodárci, vedoucí a řídící pracovníci	9,2	13,2	5,4	4,0	9,0	29,1
vědečtí a odborní duševní pracovníci	9,0	8,5	9,5	-	4,1	61,8
techn., zdrav. a pedagog. pracovníci	25,0	25,3	24,7	8,0	45,8	3,6
nižší administrativní pracovníci	10,7	3,4	17,8	5,5	16,7	5,5
provozní pracovníci ve službách a obchodě	14,1	5,6	22,3	20,5	11,8	-
kvalifikovaní dělníci v zemědělství, lesnictví	1,3	1,3	1,2	3,0	-	-
řemeslníci, kvalif. výrobci, zpracovatelé	14,5	23,9	5,4	28,5	5,4	-
obsluha strojů a zařízení	10,7	15,8	5,8	18,5	6,3	-
pomocní a nekvalif. pracovníci	5,5	3,0	7,9	12,0	0,9	-

Pozn.: Kategorie pracovního zařazení jsou sestaveny za základě klasifikace v zaměstnání (KZAM).

Pokud vezmeme v úvahu profesní zaměření všech žen a mužů ve zkoumaných rodinách (tj. nejen respondentů, ale též jejich partnerů), lze říci, že ženy pracují spíše v profesích **nemanuálních** (59 % žen oproti 45 % mužů), muži naopak vykonávají spíše činnosti **manuální** (55 % mužů oproti 41 % žen), bez rozdílu pohlaví však pracuje více osob v profesích nemanuálních. Z hlediska homogenity manželských párů je možné konstatovat, že ve většině rodin vykonávají oba partneři stejný typ činnosti, tj. buď oba pracují v nemanuálních profesích (35 % párů) nebo naopak oba v profesích manuálních (31 % rodin). Pokud vykonávají činnosti rozdílné, většinou manželka pracuje duševně a její manžel fyzicky (24 % ze všech případů) nežli naopak (pouze 10 % manželských párů).

Tabulka č. 28 **Manželské páry podle typu vykonávané činnosti**

		muž		
		nemanuální	manuální	celkem
žena	nemanuální	161	109	270
		35,2%	23,8%	59,0%
	manuální	45	143	188
		9,8%	31,2%	41,0%
	celkem	206	188	458
		45,0%	41,0%	100%

Pozn.: Kategorie nemanuálních pracovníků zahrnuje první čtyři typy pracovního zařazení uvedené v tabulce č. 27, kategorie manuálních pracovníků zahrnuje zbylých pět typů.

3. Současná situace rodiny

Pracovní doba

Více jak čtyři pětiny respondentů i jejich partnerů (shodně 83 %) jsou v **zaměstnaneckém poměru se smlouvou na dobu neurčitou**, necelých 14 % je v zaměstnaneckém poměru se smlouvou na dobu určitou, 3 % osob ze zkoumaných rodin vykonává příležitostné práce bez pracovní smlouvy a jen velmi zanedbatelný podíl (0,2 %) osob vykonává veřejně prospěšné práce. Odpovědi respondentů za sebe ani svého manžela/ku se v tomto případě nijak neliší v závislosti na pohlaví, vzdělání ani počtu dětí dotazovaného, jedinou odlišností můžeme pozorovat v závislosti na věku. Respondenti ve věku 53 let a mladší mají totiž častěji než ti starší pracovní smlouvu na dobu neurčitou (88 % oproti 78 %), respondenti starší 53 let mají naopak dvakrát častěji než ti mladší ve svém zaměstnání uzavřenou pracovní smlouvu na dobu určitou (18 % oproti 9 %).

Kromě toho, že má většina osob ve zkoumaném souboru uzavřenou pracovní smlouvu na dobu neurčitou, mají tito lidé také většinou **pevnou pracovní dobu**. Jen necelá pětina respondentů i jejich partnerů má pracovní dobu pružnou (tj. mohou si zvolit počátek a konec pracovní doby při dodržení počtu odpracovaných hodin stanovených výší pracovního úvazku) a zbytek buď pracuje na směny (8 % respondentů a 13 % jejich partnerů) nebo z domova (3%, resp. 2 %). Výhodu pružné pracovní doby však mají častěji možnost využívat muži nežli ženy, které mají naopak spíše než muži pracovní dobu pevnou. Vysokoškolsky vzdělaní lidé si rovněž častěji než ti ostatní mohou počátek své pracovní doby volit, lidé se základním vzděláním, resp. bez maturity naopak více než lidé se vzděláním vyšším pracují na směny (ve zkoumaném souboru se nevykytl ani jeden vysokoškolák, který by pracoval na směny).

Tabulka č. 29 **Pracovní doba respondenta, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
pevná pracovní doba	70,5	66,8	74,0	72,1	69,9	66,7
pružná pracovní doba	18,4	24,3	12,8	13,2	21,0	27,8
práce z domova	2,7	2,1	3,3	2,5	2,3	5,6
práce na směny	8,4	6,8	9,9	12,3	6,8	-

Pozn.: Z důvodu nízkých četností v kategorii „jiná“ byla tato varianta při statistickém zpracování vyřazena (celkem 7 respondentů)

Tabulka č. 30 **Pracovní doba manžela/ky, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
pevná pracovní doba	66,6	59,6	73,4	69,1	65,2	64,7
pružná pracovní doba	18,1	23,1	13,3	13,1	19,5	29,4
práce z domova	2,4	2,2	2,6	1,6	2,3	5,9
práce na směny	12,9	15,1	10,7	16,2	13,0	-

Pozn.: Z důvodu nízkých četností v kategoriích „jiná“ a „neví“, jakou pracovní dobu má/měl manžel(ka), byly tyto varianty při statistickém zpracování vyřazeny (celkem 14 + 6 odpovědí)

Průměrný týdenní počet hodin, který osoby ze zkoumaných rodin věnují svému zaměstnání, představuje zhruba 43 hodin, liší se však, dle očekávání, v závislosti na pohlaví pracovníka. Muži tráví ve svém zaměstnání v průměru o 5,3 hodiny týdně více času než ženy, tj. 45,4 hodin oproti 40,1 hodinám. Na základě dosaženého vzdělání nebyl mezi ženami v počtu hodin shledán žádný významný rozdíl, muži vysokoškoláci však tráví ve svém zaměstnání mnohem více času než ostatní, tj. svému zaměstnání věnují o 4 hodiny více času než muži se vzděláním nižším (více informací k počtu hodin strávených v zaměstnání viz předchozí část této kapitoly zaměřující se na čas věnovaný rodině a tabulka č. 18).

Spokojenost v zaměstnání

Velmi podstatným faktorem v profesním životě pracovníka je jeho **spokojenost v zaměstnání**, kterou ovšem ovlivňují rozmanitá kritéria. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že největší podíl z nich je ve svém zaměstnání spokojen s charakterem práce (spíše nebo určitě je spokojeno 86 % respondentů), statisticky významně častěji než ostatní dotazovaní jsou však s tímto faktorem určitě spokojeni vysokoškoláci (47 % vysokoškoláků oproti 36 % středoškoláků a pouhým 26 % osob s nejnižším vzděláním), lidé se základním vzděláním, resp. bez maturity naopak statisticky významně častěji volili odpověď, že jsou s charakterem práce spíše nebo určitě nespokojeni (21 % na rozdíl od 8 % středoškoláků a 11 % vysokoškoláků), více nespokojeni jsou ovšem též starší respondenti, tj. ve věku nad 53 let, než ti mladší (spíše nebo určitě nespokojeno je 18 % ve srovnání s 11 %). Převážná většina dotazovaných je dále spokojena s pracovním tempem (81 %) a pracovní dobou (80 %). Lidé se vzděláním bez maturity jsou ovšem s pracovní dobou mnohem méně často než ostatní dotazovaní určitě spokojeni (17 % na rozdíl od 27 % středoškoláků a 32 % vysokoškoláků) a naopak větší podíl z nich je určitě nespokojen (5%, resp. 1%, resp. 2 %). Důvodem jejich menší spokojenosti s pracovní dobou může být fakt, že tito lidé, jak bylo výše doloženo, pracují podstatně častěji na směny, což bývá pro zaměstnance mnohem náročnější a více zatěžující než jiné formy pracovní doby.

S možností využít své vzdělání, kvalifikaci a zkušenosti jsou dle očekávání mnohem spokojenější vysokoškoláci (určitě spokojeno je 46 % vysokoškoláků avšak pouze 32 % středoškoláků a 21 % osob s nejnižším vzděláním, kteří jsou naopak častěji než ostatní s touto možností nespokojeni -- určitě nebo spíše nespokojena jich je dokonce více jak čtvrtina). Určitě nespokojeno je v tomto případě podstatně více žen než mužů (8 % oproti pouhým 2 %). Pracovní prostředí vyhovuje necelým čtyřem pětinám dotazovaných, opět však mnohem méně lidem se vzděláním bez maturity nežli těm ostatním (určitě nebo spíše nespokojeno je jich 27 % oproti 18 %, resp. 14 %), což může být z velké části ovlivněno typem práce, kterou vykonávají.

Se vztahy mezi spolupracovníky je spokojen rovněž velmi vysoký podíl respondentů (79 %), určitou jistotu zaměstnání pociťují necelé tři čtvrtiny dotazovaných. Méně jisti se svým pracovním místem jsou si však opět lidé se základním vzděláním, resp. bez maturity (35 % oproti 26%, resp. 11 %), neboť vzhledem ke své nízké kvalifikaci jsou podstatně více než osoby se vzděláním vyšším ohroženi ztrátou pracovního místa. Jak se dále potvrdí v kapitole 5., tito lidé mají tedy mnohem častěji určité obavy, že by u nich mohly nastat některé nepříznivé události související s výkonem zaměstnání (ztráta zaměstnání, přeřazení na horší pracovní místo, snížení platu). S rozsahem přesčasové práce jsou spokojeni tři pětiny všech respondentů.

Vzhledem k faktu, že lidé s nižším vzděláním mají nižší průměrné měsíční příjmy nežli osoby se vzděláním vyšším (viz tabulka č. 15), je logické, že jsou se svým

3. Současná situace rodiny

příjmem častěji nespokojeni (určitě nespokojeno je s výší svého příjmu 17 % lidí se vzděláním bez maturity na rozdíl od 8 % středoškoláků a 5 % vysokoškoláků), celkově je však se svým příjmem spokojeno méně respondentů než s předchozími faktory jejich profesního života.

Nejméně jsou pracovníci ve svém zaměstnání spokojeni se sociálními výhodami (jako jsou například rekreace, zdravotní péče apod.) a též s perspektivou pracovního postupu (s oběma okolnostmi je spokojeno pouze 44 % respondentů). Nejméně spokojeni jsou zde opět lidé se základním vzděláním, resp. bez maturity (se sociálními výhodami je spíše nebo určitě spokojeno 36 % osob s nejnižším vzděláním, 50 % středoškoláků a 53 % vysokoškoláků, u perspektivy pracovního postupu představují tyto podíly 35 %, resp. 49 %, resp. 54 %).

Souhrnně je tedy možné říci, že poměrně vysoký podíl lidí je ve svém zaměstnání více méně spokojen. **Nejvíce jsou pracovníci spokojeni s charakterem a tempem práce**, nejméně naopak se sociálními výhodami a perspektivou pracovního postupu. Spokojenost s jednotlivými složkami jejich profesního života ovšem **roste spolu se zvyšujícím se vzděláním respondenta**.

Tabulka č. 31 **Spokojenost v zaměstnání (v %)**

	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne
charakter práce	32,7	53,4	11,9	2,0
tempo práce	19,6	61,4	16,4	2,6
pracovní doba	23,0	56,8	17,4	2,8
možnost využít vzdělání, kvalifikaci a zkušenosti	29,1	50,0	15,6	5,3
pracovní prostředí	23,9	54,9	17,8	3,4
vztahy mezi spolupracovníky	24,1	54,6	18,3	3,0
jistota zaměstnání	21,4	50,5	22,6	5,5
rozsah přesčasové práce	11,3	49,0	31,0	8,7
výše příjmu	13,1	41,5	33,9	11,5
sociální výhody	11,3	33,0	37,1	18,6
perspektiva pracovního postupu	7,9	36,0	40,5	15,6

Ačkoliv někteří respondenti vyjadřují určitou nespokojenost s některými faktory svého zaměstnání, případně pociťují jisté obavy ze ztráty zaměstnání, poměrně vysoký podíl z nich (78 %) v průběhu posledních pěti let své **zaměstnání ani jednou nezměnil**. Jednu změnu zaměstnání během daného období podstoupilo 17 % dotazovaných, více než jednou změnilo zaměstnání pouhých 5 % respondentů. Odlišnosti na základě pohlaví, vzdělání ani věku v tomto případě shledány nebyly.

Nezaměstnané je v současnosti pouze necelé 1 % mužů a necelá 3 % žen. Vzhledem k takto nízkému podílu respondentů není možné podat reprezentativní obraz o **průměrné délce jejich nezaměstnanosti**, neboť odpovědi těchto dotazovaných se velmi různí (délka jejich nezaměstnanosti se pohybuje v rozmezí od necelé jednoho měsíce až po 63 měsíců).

3.4 Vzdělání

Úroveň dosaženého vzdělání

Jak již bylo prezentováno v tabulce v úvodní části této zprávy popisující základní charakteristiky souboru, 42 % dotazovaných mužů a 43 % dotazovaných žen dosáhlo základního **vzdělání** nebo středního bez maturity (včetně vyučení), 43 % mužů a 49 % žen dosáhlo vzdělání středoškolského s maturitou (tj. všeobecného nebo odborného včetně vyššího odborného, pomaturitního studia) a zbylých 15 % mužů a 8 % žen je vzděláno vysokoškolsky. Mezi manžely respondentek je o něco více mužů se základním vzděláním, resp. bez maturity na úkor vzdělání středoškolského a vysokoškolského, než je tomu u respondentů mužského pohlaví, mezi manželkami respondentů je naopak o něco více středoškolaček a vysokoškolaček na úkor vzdělání základního, než je tomu u respondentek (viz tabulka č. 32). Tyto odchylky ovšem mohou být způsobeny malou velikostí výběrového vzorku, který může být zatížen výběrovou chybou. Souhrnně je možné říci, že mezi ženami je více středoškolaček nežli mezi muži středoškolačků, muži jsou naopak častěji než ženy vzděláni vysokoškolsky.

Tabulka č. 32 **Nejvyšší ukončené vzdělání respondenta a manžela/ky, podle pohlaví (v %)**

	respondent		manžel/ka	
	muž	žena	muž	žena
základní, střední bez maturity	42,4	42,6	47,6	36,3
středoškolské vč. vyučen s maturitou, VOŠ	42,9	49,0	39,2	53,5
vysokoškolské	14,7	8,4	13,2	10,2

Z hlediska **homogenity manželských párů** lze konstatovat, že partneři v převážné většině rodin mají stejné vzdělání, tj. buď mají oba manželé vzdělání bez maturity (30 % rodin) nebo oba středoškolské s maturitou (29 % rodin), případně oba vysokoškolské (6 % párů). Pokud má jeden z partnerů vzdělání vyšší, je to o něco častěji žena (19 %) než muž (18 %). Mezi těmito vzdělanostně heterogenními partnerstvími se nejčastěji vyskytují páry, kdy má žena středoškolské vzdělání s maturitou a muž pouze středoškolské bez maturity nebo základní.

Tabulka č. 33 **Vzdělanostní struktura manželských párů (abs. i v %)**

		muž		
		ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
žena	ZŠ, bez maturity	147 (29,7 %)	142 (28,6 %)	87 (17,6 %)
	maturita, VOŠ	92 (18,6 %)		
	VŠ		27 (5,5 %)	

Co se týče **vzdělání dětí** respondentů, tak i přes to, že je určitá část dětí ještě ve věku, kdy může studovat vysokou školu (viz tabulka č. 12), tj. podíl vysokoškolsky vzdělaných dětí ze zkoumaných rodin se může zvýšit (zejména u dětí vyššího pořadí), je už nyní možné říci, že podíl dětí s nejnižším vzděláním je v analyzovaném souboru rodin mnohem nižší než podíl jejich rodičů se základním vzděláním, resp. bez maturity a naopak, podstatně vyšší podíl dětí nežli rodičů má vzdělání středoškolské a vysokoškolské. Uvedené poznatky potvrzují fakt, že vzdělanostní úroveň dnešní populace se ve srovnání s předchozími generacemi zvyšuje.

3. Současná situace rodiny

Tabulka č. 34 **Nejvyšší ukončené vzdělání dětí, podle pořadí dítěte (v %)**

	1. dítě	2. dítě	3. dítě
základní, střední bez maturity	23,5	25,2	29,2
středoškolské vč. vyučen s maturitou, VOŠ	58,3	59,8	62,5
vysokoškolské	18,2	15,0	8,3
<i>N</i>	494	381	101

Na rozdíl od převažující vzdělanostní homogenity manželských párů je tedy podstatná část dvojic rodič-první dítě z tohoto hlediska heterogenních (v této analýze byly první děti zvoleny nejen z důvodu jejich vyššího počtu oproti dětem dalšího pořadí, ale především z důvodu jejich vyššího věku, neboť ve věku 18-23 let, kdy mohou stále studovat vysokou školu, je prvních dětí oproti dětem vyššího pořadí podstatně méně - viz tabulka č. 12). Rodin, kdy má dítě vyšší vzdělání než jeho rodič, je 35 % (zde je opět nečastějším případem kombinace vzdělání středoškolského a základního, resp. bez maturity), v pouhých 12 % rodin má vyšší vzdělání dotazovaný otec nebo matka, ve zbylých případech mají rodiče i děti vzdělání stejné (nejčastěji se vyskytuje případ, kdy mají oba vzdělání středoškolské).

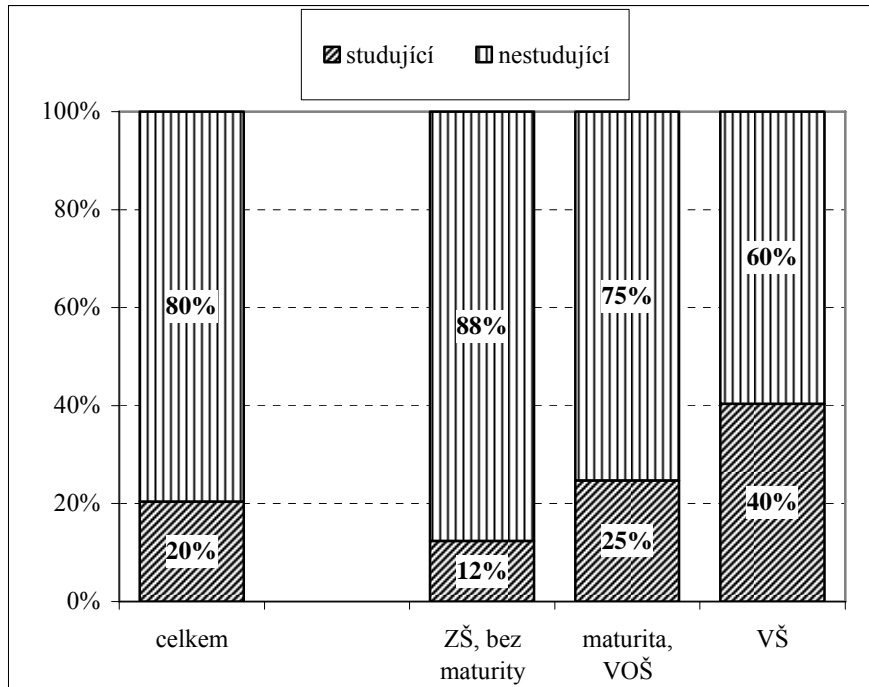
Tabulka č. 35 **Vzdělanostní struktura rodičů a nejstarších dětí (abs. i v %)**

		rodič		
		ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
1.dítě	ZŠ, bez maturity	85 (17,2 %)		59 (11,9 %)
	maturita, VOŠ		149 (30,2 %)	
	VŠ	172 (34,8 %)		29 (5,9 %)

Současné vzdělávání a doplňování kvalifikace

V současné době absoluuje nebo v průběhu posledních tří let absolvovalo některou formu **dalšího vzdělávání** celkem 20 % respondentů. Naprostá většina z nich navštěvuje či navštěvovala nějaké **vzdělávací či rekvalifikační kurzy** (mimo kurzů bezpečnosti práce a jiných povinných školení v zaměstnání), neboť další možnosti studia, tj. studium na střední nebo nástavbové škole a studium na vysoké škole využívá jen zanedbatelný podíl dotazovaných (studium na střední škole absoluuje z celého souboru pouze jeden respondent, studium na vysoké škole absoluuji či absolvovali celkem tři respondenti). Z následujícího grafu vidíme, že jedním z faktorů ovlivňujících respondentovo rozhodnutí dále se vzdělávat je jeho nejvyšší dokončené vzdělání, neboť další vzdělávání v současnosti absoluuje (či za poslední tři roky absolvovalo) pouze 12 % osob se základním vzděláním, resp. bez maturity, středoškoláků však již 25 % a vysokoškoláků dokonce 40 %. Tyto odlišnosti jsou způsobeny pravděpodobně odlišnými hodnotami, jaké pro respondenty vzdělání představuje (jak již bylo doloženo v kapitole 2., lidé s vyšším vzděláním přisuzují vzdělání jako takovému výrazně vyšší hodnotu než lidé s nižším dosaženým vzděláním), případně různými požadavky, jež jsou na zaměstnance kladeny ze strany zaměstnavatele.

Graf č. 2 **Podíl respondentů, kteří absolvují (nebo v posledních třech letech absolvovali) další vzdělávání, podle vzdělání (v %)**

Pro naprostou většinu respondentů (90 %), kteří v dotazníku uvedli, že v současnosti dále studují (nebo za poslední tři roky studovali), byl **hlavní důvod jejich rozhodnutí studovat nebo absolvovat vzdělávací kurz spojený s jejich zaměstnáním**, u zbylé části dotazovaných se jednalo převážně o důvody osobní či společenské.

V případě respondentů, u nichž se jednalo o **důvody spojené se zaměstnáním**, bylo pro největší část hlavní motivací udržení pracovního místa, dále doplnění vzdělání a také změna kvalifikace. V následující tabulce je možné pozorovat, jak se umístily jednotlivé možnosti v prvním pořadí u mužů a žen a též u osob s rozdílným vzděláním. Vzhledem k velmi malým četnostem v jednotlivých kategoriích však neuvádíme přesné podíly, ale pouze pořadová čísla. Z tabulky je patrné, že ve volbě prvního pořadí se od ostatních dotazovaných nejvíce odlišují vysokoškoláci.

Nejdůležitějším důvodem ve druhém pořadí bylo pro velkou část dotazovaných opět doplnění vzdělání, následováno zájmem o obor. Respondenti, kteří jako první v pořadí zvolili možnost udržení pracovního místa, zvolili jako druhou v pořadí variantu doplnění vzdělání, respondenti, pro které bylo nejdůležitější motivací na prvním místě doplnění vzdělání, volili ve druhém pořadí motivaci v podobě zájmu o obor. Nejnižší podíl respondentů pak naopak jako důvod svého rozhodnutí dále se vzdělávat označil získání nových kontaktů.

Vzhledem k poměrně malému podílu respondentů, kteří na otázku týkající se hlavních důvodů spojených se zaměstnáním odpovídali, není možné vyvozovat příliš spolehlivé závěry. Určité tendence zde přesto patrné jsou - jistou roli při rozhodování o absolvování dalšího studia hrají faktory, jako je zájem o udržení pracovního místa, doplnění vzdělání a změnu kvalifikace. Získání nových kontaktů naopak při rozhodování o dalším vzdělávání příliš významnou roli nehraje.

3. Současná situace rodiny

Tabulka č. 36 **Důvody pro další vzdělávání (v %), podle pohlaví a vzdělání (pořadí)**

	celkem		pohlaví		vzdělání		
	1. pořadí	2. pořadí	muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
udržení pracovního místa	27,9	7,6	1.	1.	1.-2.	1.	3.
doplnění vzdělání	18,2	28,4	4.	3.	5.-7.	3.	1.
změna kvalifikace	17,2	16,3	6.	2.	3.	2.	4.-6.
získání pracovního místa	14,0	4,3	5.	4.	1.-2.	5.	4.-6.
vyšší finanční ohodnocení	10,8	14,1	2.-3.	5.	4.	4.	4.-6.
zájem o obor	9,7	23,9	2.-3.	6.	5.-7.	6.	2.
získání nových kontaktů	2,2	5,4	7.	7.	5.-7.	7.	7.

Pozn.: $N = 93$, z důvodů malých četností v jednotlivých kategoriích nemohly být statisticky testovány významnosti rozdílů mezi respondenty na základě pohlaví a dosaženého vzdělání, proto jsou v tabulce prezentována pouze pořadová čísla preferencí prvního pořadí.
Třídění podle pohlaví a vzdělání podle 1. pořadí.

Týdenní počet hodin věnovaný dalšímu vzdělávání se pohybuje v širokém rozmezí, od 1 hodiny až po 50 hodin týdně, průměrný počet za všechny respondenty navštěvující za poslední tři roky nějaké vzdělávací a rekvalifikační kurzy představuje 6,1 hodin (medián 5 hodin). Nejčastěji respondenti věnují či věnovali dalšímu vzdělávání 2 hodiny týdně.

70 % dotazovaných absolvujících některou z uvedených forem vzdělávání je s množstvím času, který tomuto vzdělávání věnují (věnovali), spokojeno, 22 % z nich by tomu chtělo věnovat více času a zbylých 8 % naopak méně.

3.5 Zdravotní stav

V další otázce měli respondenti zhodnotit svůj **zdravotní stav** a pokusit se též ohodnotit zdravotní stav svého manžela/ky. Z jejich odpovědí vyplynulo, že zhruba třetina respondentů i jejich partnerů se cítí být zcela zdráva, necelá polovina se cítí být celkem zdráva, jen občas má menší potíže, 14 % respondentů a 18 % jejich partnerů má časté zdravotní potíže, ne však vážné, a zbytek, tj. 5 % osob ze zkoumaných rodin má vážnější nebo dlouhodobé zdravotní obtíže. Přestože se jedná o starší osoby, tj. ve věku od 45 do 60 let, je možné říci, že jsou na tom z hlediska zdravotního stavu poměrně dobře a vážnější potíže má jen velmi malý podíl z nich.

Zdravotní stav se však pochopitelně zhoršuje spolu se zvyšujícím se věkem osoby, což potvrdily i výsledky analyzovaného výzkumu. Z následující tabulky je zřejmé, že lidé ve věku do 53 let se mnohem častěji než starší osoby cítí být zcela zdraví, osoby ve věku 54 let a starší už však mají podstatně častěji nějaké, bohužel i vážnější zdravotní obtíže (statisticky významný rozdíl u kategorií 3 a 4 se však projevily pouze u odpovědí za manžela/manželku dotazovaného, u respondenta jsou ovšem určité podobné tendence rovněž patrné). Ačkoliv se při analýze neprojevily přímé statisticky významné rozdíly mezi odpověďmi žen a mužů, byly shledány při zkoumání rozdílů právě na základě věku - respondentky ve věku 54 let a starší se mnohem méně často než ty mladší cítí být zcela zdravý (21 % oproti 38 % respondentek), u respondentů mužského pohlaví však tento rozdíl shledán nebyl.

Tabulka č. 37 **Zdravotní stav respondenta a manžela/ky, podle věku (v %)**

	respondent			manžel/ka		
	celkem	do 53 let	54 a více let	celkem	do 53 let	54 a více let
cítím se/manžel(ka) se cítí zcela zdrav(a)	33,3	39,5	26,5	29,6	35,4	23,4
cítím se/cítí se celkem zdrav(a), jen občas menší potíže	47,8	44,6	51,3	47,3	49,5	44,8
mám/má časté zdravotní potíže, ne však vážné	14,1	11,2	17,2	17,9	12,8	23,4
mám/má vážnější nebo dlouhodobé zdravotní obtíže	4,8	4,7	5,0	5,2	2,3	8,4

4. Životní strategie a plány do budoucna

4.1 Strategie plánování rodiny

Vzhledem k faktu, že respondenty v této sondě byli lidé ve věku 45-60 let, kteří mají dospělé děti, jež se již osamostatnily a vedou vlastní domácnost, názory těchto osob na plánování rodiny mohou odrážet jejich skutečnou situaci v době, kdy se tímto rozhodováním reálně zabývali. Nutno tedy připomenout, že se nejedná o jejich plány do budoucna, jak tomu může být u jiných sond, kde jsou respondenti mladší a narození svých dětí mohou stále plánovat. Respondentům byla tedy v této souvislosti položena otázka, která ze dvou **strategií plánování rodiny** je podle nich lepší, zda mít děti brzy a zaměstnání se věnovat naplno teprve tehdy, když jsou děti větší a péče o ně není už tak časově náročná, nebo naopak narození dětí posunout na pozdější dobu a nejprve si vybudovat určité postavení v zaměstnání. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že o něco více než polovina všech dotazovaných se přiklání ke strategii mít děti brzy a zaměstnání se věnovat naplno až později (viz graf č. 3). Tato skutečnost může být z části ovlivněna faktem, že dotazovaní pocházejí z generací 1946 až 1961, tj. před rozhodování o narození svých dětí byli postaveni ještě za dob komunismu, kdy v naší zemi nebyly příliš velké možnosti pro seberealizaci a bylo zde obvyklé uzavírat sňatek a pořizovat si děti v poměrně nízkém věku⁸. Na druhé straně, dotazovaní zde vyjadřovali pouze svůj názor na to, která strategie se jim zdá lepší, nevypovídali tedy o tom, jakou strategii oni sami reálně zvolili, proto ti, kteří se naopak přiklonili k možnosti narození dětí posunout na pozdější dobu a nejprve si vybudovat postavení v zaměstnání, si mohli svůj názor utvořit i na základě vlastní zkušenosti s tím, jaké to je mít děti brzy. Nyní si však možná uvědomují, že opačná strategie by v nynějších socioekonomických podmínkách mohla být lepší. Vliv na současné názory respondentů ovšem může mít též partnerské a reprodukční chování jejich dospělých dětí, které narození svých potomků na pozdější dobu mnohdy skutečně odsouvají a spíše se nejprve snaží věnovat svým zájmům, vybudování kariéry, cestování, vzdělávání apod.

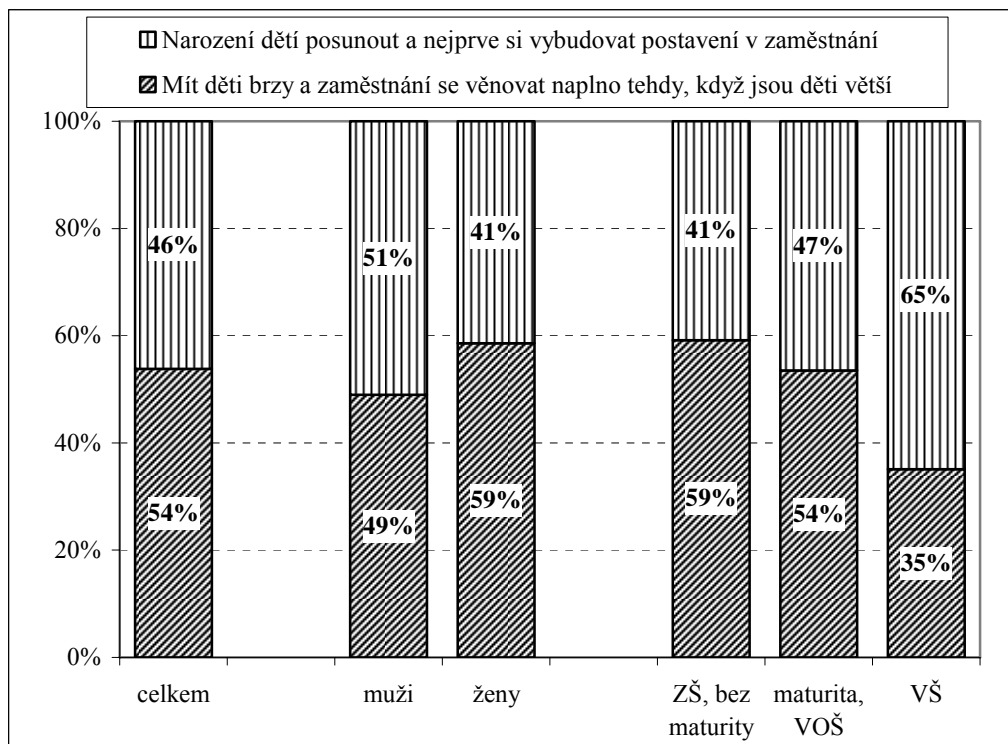
V odpovědích dotazovaných však nalezneme významné rozdíly podle toho, jakého je respondent pohlaví a jaké má nejvyšší ukončené vzdělání. K strategii „mít děti brzy“ se přiklonilo o 10 procentních bodů více žen než mužů, tj. 59 % žen oproti 49 % mužů, jichž se tedy o něco málo více než polovina přiklonila ke strategii opačné. Jedním z důvodů tohoto rozdílu v odpovědích na základě pohlaví může být skutečnost, že muži si v průměru pořizují děti ve vyšším věku než ženy a navíc jejich pracovní kariéra není narozením dítěte ovlivněna tolik jako pracovní dráha žen. Poměrně velké rozdíly nalezneme také v odpovědích lidí se vzděláním bez maturity i s maturitou a osob se vzděláním vysokoškolským. Vysokoškoláci totiž, na rozdíl od lidí se vzděláním nižším, si téměř ve dvou třetinách případů myslí, že je lepší narození dětí posunout a nejprve se věnovat zaměstnání. Tito lidé obecně, především z důvodu vyššího počtu let strávených studiem a pozdějšího nástupu do zaměstnání, zakládají rodinu později než lidé se vzděláním nižším a skutečně se tedy nejprve věnují vybudování určité pozice v zaměstnání⁹.

⁸ Fialová, L. - Horská, P. - Kučera, M. *Současné a perspektivní proměny rodiny, manželství a rodičovství*. Praha: Start, 1995

Kučera, M. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994

⁹ Rychtaříková, J. Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen. *Demografie*, 2004, roč. 46, č. 2.

Graf č. 3: **Která z následujících dvou strategií plánování rodiny a zaměstnání je podle Vás lepší? podle pohlaví a vzdělání (v %)**

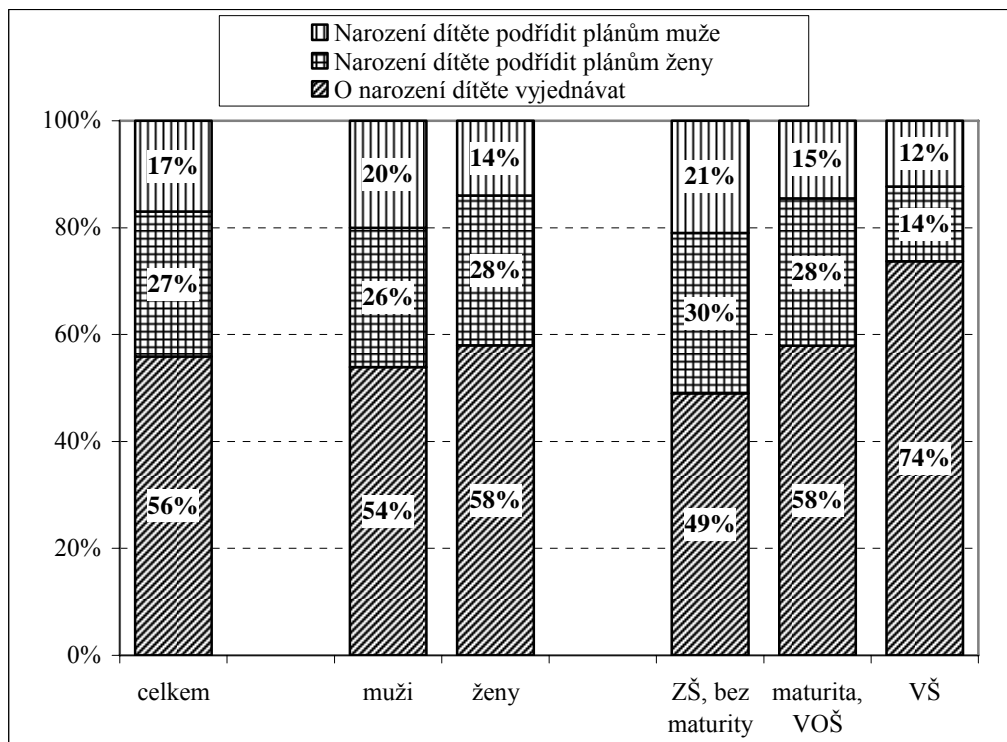

V souvislosti s **plánováním rodiny a zaměstnání** se měli respondenti vyjádřit také k tomu, zda souhlasí spíše s názorem, že rozhodování o narození dítěte je správné podřídít plánům ženy, protože její profesní uplatnění bude narozením dítěte poznamenáno nejvíce, nebo s názorem, že rozhodování o narození dítěte je správné podřídít plánům na profesní uplatnění muže, protože ten bude hlavním živitelem rodiny, nebo zda nesouhlasí ani s jednou z těchto možností a naopak si myslí, že při rozhodování o narození dítěte je správné vyjednávat, protože plány obou partnerů na profesní uplatnění jsou stejně důležité. Z výsledků vyplynulo pozitivní zjištění, tj. že poměrně velká část respondentů je zastáncem určité **rovnoprávnosti partnerů při rozhodování o narození dítěte**, neboť více jak polovina všech dotazovaných zastává názor, že při rozhodování o narození dítěte je správné vyjednávat. Více jak čtvrtina respondentů si myslí, že rozhodování o narození dítěte je správné podřídít plánům ženy, a jen necelá pětina se domnívá, že toto rozhodování je naopak správné podřídít plánům muže.

Muži a ženy se tentokrát ve svých odpovědích nijak významně nelišili, rozdíly však můžeme nalézt znovu v závislosti na tom, jaké má respondent vzdělání, přičemž nejvíce se opět odlišovaly názory vysokoškoláků a osob s nejnižším vzděláním. Osoby se základním vzděláním, nebo vzděláním bez maturity se statisticky významně méně (tj. pouze necelá polovina) domnívaly, že o narození dítěte by se mělo vyjednávat, naopak významně více (více jak každý pátý) než ostatních dotazovaných se jich přiklánělo k názoru, že rozhodování o narození dítěte je správné podřídít plánům muže. Názor, že plány obou partnerů na profesní uplatnění jsou stejně důležité a o narození dítěte by se tedy mělo vyjednávat, však zastávaly dokonce téměř tři čtvrtiny lidí s vysokoškolským vzděláním (viz graf č. 4).

4. Životní strategie a plány do budoucna

Graf č. 4: S kterým z následujících výroků týkajících se plánování rodiny a zaměstnání nejvíce souhlasíte? podle pohlaví a vzdělání (v %)

Pozn.: **narození dítěte podřídít plánům muže** = rozhodování o narození dítěte je správné podřídít plánům na profesní uplatnění muže, protože ten bude hlavním živitelem rodiny; **narození dítěte podřídít plánům ženy** = rozhodování o narození dítěte je správné podřídít plánům ženy, protože její profesní uplatnění bude narozením dítěte poznamenáno nejvíce; **o narození dítěte vyjednávat** = při rozhodování o narození dítěte je správné vyjednávat, protože plány obou partnerů na profesní uplatnění jsou stejně důležité

4.2 Partnerské vztahy, harmonizace práce a rodiny

Další oblastí, ve které jsme se snažili zjistit strategie dotazovaných, byly **partnerské vztahy, dělba práce, povinností a odpovědnosti mezi partnery a modely řešení napětí mezi rodinou a zaměstnáním**. Dotazovaní se měli nejprve vyjadřovat k tomu, jak by si představovali **spolupráci svého manžela/ky při zajišťování rodinných povinností**, tj. zda by uvítali, aby se partner/ka podílel/a na vyjmenovaných činnostech více, zhruba stejně nebo naopak méně než dosud¹⁰. K posouzení odpovědí dotazovaných bylo nutné diferencovat respondenty podle pohlaví, neboť názory mužů a žen se zde velmi významně lišily. U všech vyjmenovaných činností totiž ženy mnohem častěji než muži volily odpovědi „o hodně více“, resp. „o něco více“, přičemž nejčastěji se k tomuto postoji přiklápely u otázky dotýkající se zajištění chodu domácnosti, domácích prací. Zde by si více jak polovina žen přála, aby jejich manžel spolupracoval více, toto přání však vyjádřilo jen přibližně 13 % mužů, jichž se naopak převážná většina vyjádřila v tom smyslu, že jsou se zapojením své manželky spokojeni, tj. že by manželka měla i nadále vykonávat

¹⁰ Respondenti vybírali svou odpověď z pětibodové škály: „o hodně více“, „o něco více“, „zhruba stejně“, „o něco méně“, „o hodně méně“.

domácí práce ve zhruba stejném rozsahu (o svém manželovi si toto myslí jen necelých 44 % žen). Jen velmi málo respondentů si o všech předložených činnostech myslí, že by je jejich partner měl vykonávat o něco, resp. o hodně méně (z tohoto důvodu byly odpovědi pro statistické výpočty v těchto dvou kategoriích sloučeny) pokud ovšem tuto odpověď přeci jen zvolili, byli to častěji muži nežli ženy (viz tabulka č. 38).

S výpomocí svého partnera/partnerky s chodem domácnosti dětí jsou spokojeny (tj. partner/ka by měl/a vypomáhat dětem i nadále zhruba stejně) čtyři pětiny mužů a téměř tři čtvrtiny žen, pětina žen si myslí, že by mohl manžel pomáhat více, a 13 % mužů se naopak domnívá, že by jejich žena měla v domácnosti dětí vypomáhat méně. Zhruba stejně by měly vypomáhat manželky s péčí a výchovou vnoučat podle 80 % mužů, totéž si o svých manželech myslí dvě třetiny žen, přičemž necelá třetina žen by si představovala, aby jejich partner s vnoučaty pomáhal více. Velmi podobné je také rozložení odpovědí u otázky týkající se péče o respondentovy, případně partnerovy rodiče a jejich domácnost (viz tabulka č. 38).

Některé ženy by tedy uvítaly větší zapojení svých partnerů do činností týkajících se rodiny, zatímco muži jsou se zapojením svých partnerek z převážné většiny spokojeni a nepožadují žádnou zásadní změnu. Nejméně spokojeny jsou ženy se spoluprací svých manželů při zajištění chodu domácnosti, domácích prací, kde by si přály, aby jim manžel pomáhal více. Ve většině rodin totiž stále přetrvává tradiční rozdělení rolí a patrně i genderově stereotypní dělení prací na ženské a mužské, přičemž domácí práce se řadí mezi ty ženské, které tedy stále ve většině domácností vykonávají především (a někdy i výhradně) ženy, za minimální podpory partnerů (více viz tabulka č. 18, kapitola 3). Nejvíce jsou naopak ženy spokojeny s výpomocí svých partnerů s chodem domácnosti dětí, neboť tuto oblast pravděpodobně nepovažují ani ženy ani muži za tak potřebnou (tj. chod domácnosti si většina „dětí“ zvládá zajišťovat a patrně i chce zajišťovat sama, bez pomoci nebo jen s minimální pomocí rodičů) a podpora, kterou svým dětem poskytují, se jim tedy zdá poměrně dostačující.

Tabulka č. 38 **Představy respondenta o spolupráci manžela/ky při zajišťování rodinných povinností, podle pohlaví (v %)**

	celkem	pohlaví	
		muž	žena
zajištění chodu domácnosti, domácí práce			
o hodně více	7,7	2,4	12,7
o něco více	26,4	10,2	42,2
zhruba stejně	61,3	79,6	43,5
o hodně/o něco méně	4,6	7,8	1,6
výpomoc s chodem domácnosti dětí			
o hodně více	2,9	1,3	4,4
o něco více	11,3	6,3	16,1
zhruba stejně	76,8	79,9	73,9
o hodně/o něco méně	9,0	12,5	5,6
výpomoc s péčí/výchovou vnoučat			
o hodně/o něco více	19,9	10,0	29,3
zhruba stejně	73,1	80,6	66,0
o hodně/o něco méně	7,0	9,4	4,7
péče o Vaše/partnerovy rodiče a jejich domácnost			
o hodně/o něco více	20,8	12,0	29,2
zhruba stejně	74,7	83,1	66,6
o hodně/o něco méně	4,5	4,9	4,2

Pozn.: Zahrnuje pouze validní odpovědi, tj. na otázky týkající se výpomoci s vnoučaty a péče o rodiče odpovídali pouze respondenti, kteří vnoučata, resp. rodiče/partnerovy rodiče mají.

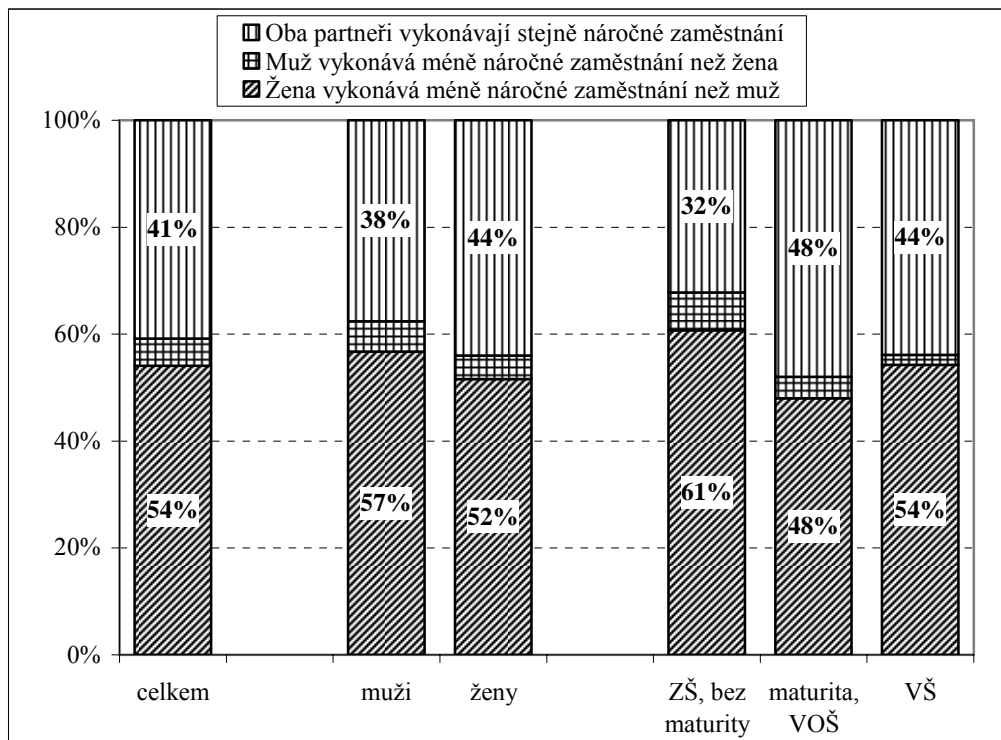
4. Životní strategie a plány do budoucna

To, že ve většině partnerství stále přetrvává tradiční dělba rolí a hlavní zodpovědnost za péči o domácnost a děti leží na ženě¹¹, což může následně ovlivnit i její angažovanost v placeném zaměstnání (tj. pokud by měl některý z partnerů kvůli rodině a domácnosti omezit čas strávený v zaměstnání, případně zaměstnání úplně opustit, bude to spíše žena než muž) potvrzují i následující zjištění.

V rodině, kde jsou oba partneři zaměstnaní, je těžké **skloubit nároky zaměstnání s péčí o domácnost** a mnohdy je to i zdrojem napětí a konfliktů. Při této příležitosti se měli respondenti vyjádřit, kterou z možností považují oni osobně za nejlepší, jak tomuto napětí a konfliktům předejít. Ženy i muži se tentokrát shodli na tom, že nejlepší možností je, když **žena vykonává méně náročné zaměstnání než její partner a přebírá větší díl péče o domácnost a děti** - tento názor zastává 57 % mužů a 52 % žen. Další podstatná, ovšem tentokrát již menší, část respondentů (zde souhlasilo 38 % mužů a 44 % žen) by napětí a konfliktům vyvolaným snahou skloubit nároky zaměstnání s péčí o domácnost předcházela tím, že by **oba partneři vykonávali stejně náročné zaměstnání** a péči o domácnost a děti by si dělili rovným dílem. Jen velmi málo dotazovaných by pak zvolilo strategii, kdy muž vykonává méně náročné zaměstnání než jeho partnerka a přebírá větší díl péče o domácnost a děti. Variantu, kdy méně náročné zaměstnání vykonává žena, by ovšem zvolily téměř dvě třetiny osob se základním vzděláním, resp. bez maturity, ovšem pouze necelá polovina středoškoláků, kteří se stejně často jako k této variantě (ale statisticky významně častěji než ostatní dotazovaní) přikláněli též k možnosti, že oba partneři vykonávají stejně náročné zaměstnání a o péči o domácnost a děti se spravedlivě dělí. Tato zjištění je možné považovat za poměrně pozitivní, neboť navzdory již mnohokrát zmíněnému faktu, že stále velká část žen i mužů zastává tradiční postoj, že muž se má angažovat především v placeném zaměstnání a žena v domácnosti, přibývá lidí, kteří by povinnosti vůči rodině a dětem dělili mezi oba partnery rovným dílem.

¹¹ Kuchařová, V. et al. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Současné možnosti a jejich reflexe u mladé rodičovské generace*. Praha: VÚPSV, 2006

Graf č. 5 Kterou z následujících možností považujete za nejlepší způsob, jak předcházet napětí způsobenému snahou skloubit nároky zaměstnání s péčí o domácnost? podle pohlaví a vzdělání (v %)

Pozn.: **oba partneři vykonávají stejně náročné zaměstnání** = oba partneři vykonávají stejně náročné zaměstnání a péči o domácnost a děti si dělí rovným dílem; **muž vykonává méně náročné zaměstnání než žena** = muž vykonává méně náročné zaměstnání než jeho partnerka a přebírá větší díl péče o domácnost a děti; **žena vykonává méně náročné zaměstnání než muž** = žena vykonává méně náročné zaměstnání než její partner a přebírá větší díl péče o domácnost a děti

V souvislosti s otázkou skloubení rodinných a pracovních povinností bylo naší snahou zjistit také to, zda dává respondent **spíše přednost práci nebo rodině nebo zda se rodině a práci chce věnovat stejnou měrou**. Kromě postojů samotných respondentů jsme v tomto případě zjišťovali též to, jaký způsob řešení při skloubení pracovních a rodinných povinností preferuje jejich manžel/ka. Z odpovědí mužů a žen vyplynulo, že volí podstatně odlišné strategie. Většina žen (téměř tři čtvrtiny) dává zcela přednost rodině nebo by se chtěla věnovat rodině a práci, ale spíše dává přednost rodině, čtvrtina žen by se v uvedené situaci věnovala rodině a práci stejnou měrou a jen velmi málo žen by dalo spíše nebo zcela přednost práci. Mužů, kteří by zcela nebo spíše dali přednost práci, je však téměř 30 %, 37 % mužů preferuje možnost věnovat se rodině a práci stejnou měrou a přednost rodině by dala na rozdíl od žen jen třetina mužů.

4. Životní strategie a plány do budoucna

Z odpovědí respondentů týkajících se preferencí jejich manželů/manželek můžeme vysledovat téměř shodné tendence, kdy většina manželek dává, podle slov dotazovaných mužů, rodině přednost před prací, muži se však, reálně i podle názoru jejich žen, ve svých strategiích liší - někteří dávají přednost práci, někteří rodině a někteří preferují obě možnosti. Pokud tedy srovnáme odpovědi dotazovaných žen s odpověďmi mužů týkajícími se preferencí jejich manželek, zjistíme, že se nijak významně neliší, tj. že odhady mužů odpovídají realitě. V opačném případě, kdy srovnáme odpovědi respondentů mužského pohlaví s odhady žen, se představy respondentek o preferencích jejich partnerů od reálných odpovědí také příliš neliší, významnou odlišnost nalezneme pouze u varianty „spíše dát přednost práci“, kterou zvolilo u odpovědi za svého manžela statisticky významně více žen na rozdíl od mužů, kteří odpovídali sami za sebe (viz tabulka č. 39).

Obecně lze tedy říci, že ženy jsou spíše orientovány na rodinu, přednost práci před rodinou by jim, při snaze skloubit rodinné a pracovní povinnosti, dalo jen velmi málo, muži oproti tomu jsou orientováni na rodinu a práci zhruba stejně. Ženy se ovšem domnívají, že jejich partner by dal přednost práci před rodinou ve více případech, než vyplývá z výpovědí samotných mužů.

Tabulka č. 39 **Preferovaný způsob řešení při skloubení rodinných a pracovních povinností, respondent a manžel/ka, podle pohlaví (v %)**

	respondent		manžel/ka	
	muž	žena	muž	žena
dát přednost rodině	6,0	25,3	6,6	25,2
spíše dát přednost rodině	27,4	45,7	19,9	51,7
věnovat se rodině a práci stejně	37,2	25,7	29,0	18,8
spíše dát přednost práci	20,9	2,9	32,5	2,6
dát přednost práci	8,5	0,4	12,0	1,7

Ve spojitosti se způsoby řešení napětí mezi rodinou a zaměstnáním byly respondentům předloženy výroky týkající se **možností, které také ulehčují nebo by mohly ulehčit snahu skloubit rodinný a pracovní život**, z nichž měli vybírat v pořadí dva, které považují za nejdůležitější. Téměř polovina všech respondentů označila jako nejdůležitější věc, která by jim ulehčila harmonizaci rodiny a zaměstnání, **porozumění a spolupráci partnera**. Druhou nejčastěji volenou okolností v prvním pořadí byla pružná, resp. nepravidelná pracovní doba dle potřeb zaměstnance pečujícího o děti nebo nemocného člena rodiny, kterou v dotazníku označila téměř pětina respondentů, na třetí pozici se umístil dostatečný příjem, který by umožňoval zaplatit si pomoc v domácnosti (nejdůležitější možnost pro 12 % dotazovaných). Tuto variantu však volili statisticky významně častěji muži než ženy, pro které je naopak důležitější možnost vykonávat práci nebo část práce doma. Nejméně často volili všichni dotazovaní jako první či druhou nejdůležitější možnost, která by jim pomohla usnadnit kombinaci práce a zaměstnání, porozumění a výpomoc rodičů nebo blízkých příbuzných.

Na prvním místě v druhém pořadí se umístila volba dostatečného příjmu, který by umožňoval zaplatit si pomoc v domácnosti, následována preferencí porozumění ze strany zaměstnavatele. Jako třetí nejčastější variantu v druhém pořadí volili respondenti znovu pružnou, resp. nepravidelnou pracovní dobu. Lidé, kteří volili na prvním místě porozumění a spolupráci ze strany partnera, volili nejčastěji jako druhou v pořadí variantu porozumění ze strany zaměstnavatele, ti, kteří na první místo umístili pružnou/nepravidelnou pracovní dobu, volili nejčastěji jako druhou možnost dostatečný příjem a respondenti, kteří se přikláněli nejprve k dostatečnému příjmu,

poté nejčastěji označovali jako svou preferenci spolupráci partnera. Vidíme tedy, že v preferencích respondentů dominují stále především první čtyři možnosti, znázorněné v následující tabulce.

Tabulka č. 40 **Pořadí nejdůležitějších možností, které ulehčují nebo by mohly ulehčit snahu skloubit rodinný a pracovní život, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem		pohlaví		vzdělání		
	1. pořadí	2. pořadí	muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
porozumění a spolupráce partnera	46,5	10,4	44,3	48,8	41,8	47,8	58,8
pružná/nepravidelná pracovní doba	18,4	15,1	19,8	16,9	19,2	19,0	12,5
dostatečný příjem, který by umožňoval zaplatit si pomoc v domácnosti	12,0	22,3	16,1	8,1	11,5	12,4	12,5
porozumění ze strany zaměstnavatele	8,0	21,0	7,9	8,1	11,1	6,2	3,6
možnost vykonávat práci/část práce doma	7,1	11,6	4,5	9,7	8,2	6,6	5,4
možnost pracovat na částečný úvazek	5,3	12,9	4,5	6,0	6,3	4,9	3,6
porozumění a výpomoc rodičů/příbuzných	2,7	6,7	2,9	2,4	1,9	3,1	3,6

Pozn.: třídění podle pohlaví a vzdělání podle 1. pořadí

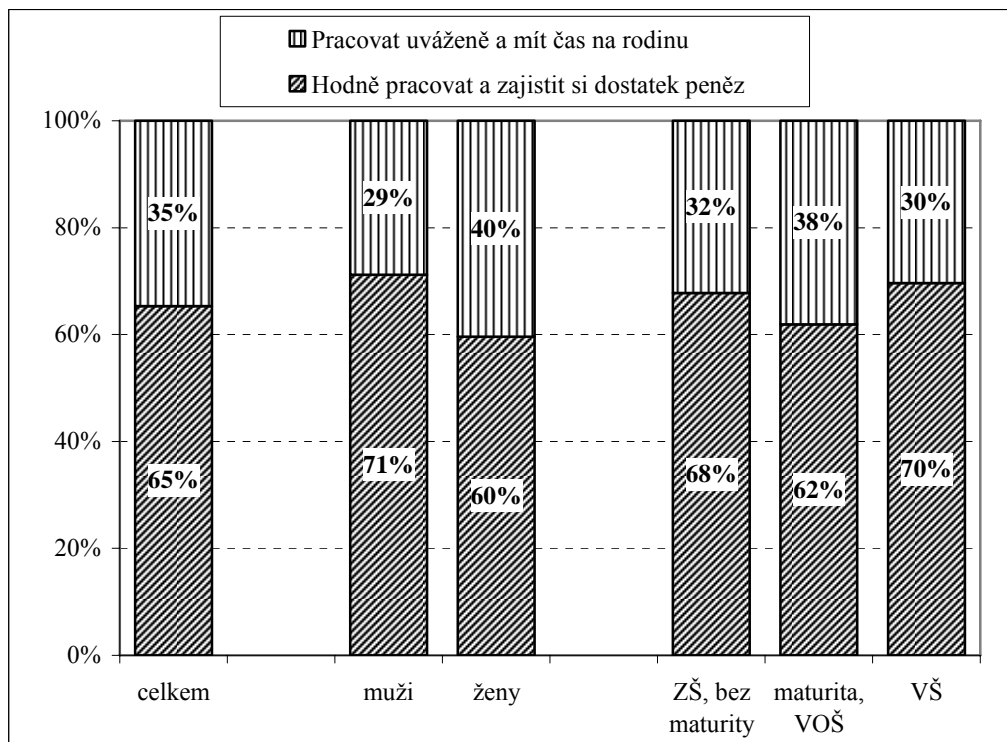
Problémy harmonizace rodiny a zaměstnání je více než kdy jindy nutné řešit především v době, kdy **rodiče pečují o malé děti**, přičemž jednou z možností, jak obtíže plynoucí z této mnohonásobné role eliminovat, je **práce na částečný úvazek**. Tato forma úvazku je však v našich podmínkách finančně velmi nevýhodná, a proto je téměř nevyužívána. Respondenti v této sondě se ovšem v situaci, kdy byli před otázkou skloubení práce a péče o malé dítě postaveni, nacházeli již před mnoha lety a nemusejí si tudíž pamatovat všechny podrobnosti. Z tohoto důvodu jsme jim tedy položili pouze jednoduchou otázku, zda někdy v minulosti z důvodu péče o dítě možnost pracovat na částečný úvazek využili. Kladně nám odpověděla pouze 4 % mužů a necelá pětina žen, ostatní respondenti nikdy této možnosti nevyužili. Z výsledků je jasně patrný již známý fakt, že pokud některý z rodičů kvůli péči a výchově dětí alespoň na čas omezí aktivity v zaměstnání, je to spíše matka než otec.

4.3 Výkon zaměstnání, příprava na stáří

Co se týče plánu do budoucna, měli se respondenti vyjadřovat jednak ke svým **plánům ohledně výkonu zaměstnání**, tak rovněž k tomu, jak se **připravují na stáří**. V souvislosti s plány týkajícími se zaměstnání měli nejprve vybírat ze dvou variant - zda chtějí **v budoucnu hodně pracovat a zajistit si tak dostatek peněz na pohodlný život rodiny** nebo zda plánují pracovat uváženě nebo vůbec nepracovat a mít dostatek času věnovat se rodině a svým zálibám. K první možnosti se přiklonily téměř dvě třetiny dotazovaných, častěji ovšem muži, kterých takto odpovědělo o 11 procentních bodů více než žen (viz graf č. 6). Zbytek respondentů, tj. zhruba třetina, by naopak chtěl pracovat uváženě a mít tím pádem čas na rodinu. Zdá se tedy, že na jedné straně je pro většinu respondentů ve věku od 45 do 60 let práce v jejich životě poměrně důležitá, na druhou stranu si však také uvědomují, že na období, až budou v důchodu a nebudou mít tak vysoký příjem, by se měli začít připravovat již nyní a měli by se snažit naspořit si nějaké peníze, které by je dostatečně finančně zajistily.

4. Životní strategie a plány do budoucna

Graf č. 6 **Který z následujících dvou výroků lépe vystihuje Vaše plány do budoucna? podle pohlaví a vzdělání (v %)**

Pozn.: **pracovat uváženě a mít čas na rodinu** = pracovat uváženě nebo vůbec nepracovat a mít dostatek času věnovat se rodině a svým zálibám; **hodně pracovat a zajistit si dostatek peněz** = hodně pracovat a zajistit si tak dostatek peněz na pohodlný život rodiny

To, že **finanční zajištění ve stáří** je pro respondenty velmi podstatnou motivací k výkonu zaměstnání po co nejdelší dobu, dokud to bude možné, potvrzují i následující zjištění. Dotazovaní měli rozhodnout, kterou ze dvou předložených možností by zvolili, pokud by tuto volbu skutečně měli, v době, až dosáhnou důchodového věku. Zda by raději ihned po dovršení důchodového věku odešli do důchodu a měli nižší důchod nebo zda by po dovršení důchodového věku chtěli dále pracovat s tím, že jejich důchod bude potom podstatně vyšší. Zde opět téměř dvě třetiny všech respondentů (bez rozdílu pohlaví a vzdělání) zvolily možnost **dále pracovat a mít vyšší důchod**. Vidíme tedy, že respondenti přistupují ke své nadcházející fázi života, kterou stráví v důchodu, velmi zodpovědně a finanční motivace je pro ně natolik silná, že chtějí pracovat i po dovršení důchodového věku.

Plány a způsoby přípravy respondentů na stáří se snažila postihnout baterie otázek, na kterou dotazovaní jednoduše odpovídali ano-ne. Předložené výroky jsou prezentovány v následující tabulce a jsou seřazeny podle četností kladných odpovědí. Nejvíce respondentů, téměř 85 %, má nějaké koníčky, jimž se chce ve stáří věnovat, a více jak tři čtvrtiny dotazovaných se o zajištění ve stáří dohodly se svým manželem/kou a mají jasnou společnou představu. 72 % dotazovaných dbá na udržení kondice, zdravý životní styl, ovšem u této otázky odpovědělo významně méně lidí s nejnižším vzděláním než ostatních, tj. pouze necelé dvě třetiny. Téměř stejný počet lidí jako u předchozí otázky odpověděl, že se ještě před důchodem snaží obnovit vybavení své domácnosti, další dvě třetiny respondentů mají v úmyslu v důchodu cestovat, poznávat nové lidi a užít si nových věcí. Zde však počet souhlasných

odpovědi rostl opět spolu se zvyšujícím se vzděláním respondenta - zatímco osob se základním vzděláním, resp. bez maturity na tuto otázku odpovědělo „ano“ pouze 53 %, středoškoláků to bylo již 73 % a vysokoškoláků dokonce 81 %. Podobné tendence můžeme pozorovat i u otázky, zda si dotazovaní vytvářejí dostatečnou finanční rezervu na zajištění ve stáří - lidí s nejnižším vzděláním odpovědělo kladně opět pouze 53 %, středoškoláků již 69 % a vysokoškoláků 74 %.

Jen o něco více než polovina respondentů (tj. 52 %) patří k lidem, kteří chtějí i po dosažení důchodového věku pracovat, přičemž častěji tento postoj vyjadřovali muži nežli ženy. Kladné odpovědi na tuto otázku se určitým způsobem odlišují od odpovědí znázorněných ve výše uvedeném grafu, nutno však mít na paměti, že se jednalo o jiné znění otázky. Zatímco zde se respondenti vyjadřovali pouze k tomu, zda chtějí (ze své vlastní vůle) i po dosažení důchodového věku dále pracovat, v otázce předešlé byl pozdější odchod do důchodu podmíněn podstatně vyšším důchodem. Z tohoto důvodu se k variantě déle pracovat a mít vyšší důchod přiklonilo více respondentů než pouze těch, kteří déle pracovat skutečně chtějí, a to bez udání důvodu.

Nadpoloviční většina respondentů (57 %) naopak nemá v plánu pořídit si ještě před důchodem nákladnější věci (nové auto, byt apod.) a jen o něco více než třetina dotazovaných (37 %) se vzdělává s úmyslem udržet si rozhled a odbornost i ve stáří. Zde odpovědělo kladně o 11 procentních bodů více mužů než žen, především se však, dle očekávání, odpovědi velmi významně lišily na základě dosaženého vzdělání respondenta. S úmyslem udržet si rozhled a odbornost i ve stáří se vzdělává zhruba pětina respondentů s nejnižším vzděláním, 41 % středoškoláků a vysokoškoláků dokonce více jak tři čtvrtiny.

Tabulka č. 41 **Plány a způsoby přípravy na stáří, podle pohlaví a vzdělání (kladné odpovědi, v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
Máte koníčky, jimž se chcete ve stáří věnovat?	84,7	86,1	83,3	82,0	86,0	89,5
Dá se říci, že o zajištění ve stáří jste se dohodli s manželem/kou, máte jasnou spol. představu?	77,6	78,0	77,2	76,8	75,3	89,5
Dbáte na udržení kondice, zdravý životní styl?	71,5	69,7	73,3	65,2	75,0	80,7
Snažíte se obnovit ještě před důchodem vybavení Vaší domácnosti?	71,0	69,4	72,5	69,7	72,4	70,2
Máte v úmyslu v důchodu cestovat, poznávat nové lidi, užít si nových věcí?	65,5	63,3	67,7	53,1	73,3	80,7
Vytváříte si dostatečnou finanční rezervu na zajištění ve stáří?	62,7	66,1	59,4	53,1	68,9	73,7
Patříte k lidem, kteří chtějí i po dosažení důchodového věku dále pracovat?	52,2	56,7	47,8	46,0	56,1	59,6
Máte v plánu pořídit si ještě před důchodem nákladnější věci?	43,0	44,9	41,2	41,2	41,9	54,4
Vzděláváte se s úmyslem udržet si rozhled a odbornost i ve stáří?	37,2	41,6	32,8	21,9	41,2	77,2

Na závěr otázek týkajících se plánů do budoucna jsme zjišťovali, **zda respondentům umožňují jejich současné příjmy spořit a finančně se připravovat na stáří**. Zhruba polovině dotazovaných se daří spořit spíše dobře, druhé polovině spíše špatně, přičemž největší část lidí se přiklání ke středovým variantám („poměrně dobře“, resp. „poměrně špatně“). 5 % odpovědělo, že jim jejich

4. Životní strategie a plány do budoucna

příjmy velmi dobře umožňují připravovat se na stáří, a každému desátému respondentovi to naopak umožňují jen velmi špatně.

Muži a ženy se ve svých odpovědích příliš nelišili, velké rozdíly však nalezneme v závislosti na vzdělání dotazovaného. Nejlépe jsou na tom vysokoškolsky vzdělaní lidé, neboť téměř třem čtvrtinám z nich se na stáří spořit daří - 63 % poměrně dobře a každému desátému dokonce velmi dobře, velmi špatně může spořit jen zanedbatelný počet vysokoškoláků. Lidé s nejnižším vzděláním jsou na tom však ve srovnání s ostatními dotazovanými dle jejich výpovědí mnohem hůře, dobře může spořit jen 38 % lidí se základním vzděláním, tj. o 20 procentních bodů méně než středoškoláků a dokonce o 36 procentních bodů méně než vysokoškoláků, téměř polovině lidí s nejnižším vzděláním umožňují jejich příjmy spořit jen poměrně špatně a 13 % dokonce velmi špatně. Důvodem těchto rozdílů bude především skutečnost, že lidé s nejnižším vzděláním nalézají uplatnění především ve špatně placených oborech, se zvyšujícím se vzděláním se zvyšuje též šance získat lépe placené místo. Ne všem respondentům, ačkoli by chtěli (jak je zřejmé z předchozích otázek), je tedy objektivně umožněno se na stáří předem dostatečně finančně zajistit.

Tabulka č. 42 **Řekl(a) byste, že Vaše současné příjmy Vám umožňují spořit a finančně se připravovat na stáří, podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
velmi dobře	4,7	3,7	5,6	1,9	5,7	10,5
poměrně dobře	46,7	51,2	42,4	36,2	52,4	63,2
poměrně špatně	38,7	36,5	40,8	48,6	33,5	22,8
velmi špatně	9,9	8,6	11,2	13,3	8,4	3,5

5. Zdroje napětí a bariéry

Zaměstnání

V pracovní kariéře člověka někdy nastane období (nezávisle na jeho vlastní vůli), kdy dochází k nepříznivým změnám, například v náplni práce, pracovním zaměření (může dojít kupříkladu k přeřazení na horší pracovní místo), zaměstnání může být ohroženo nebo ho zaměstnanec zcela ztratí. V této kapitole bude snahou popsat, jak velký podíl respondentů postihla nezaměstnanost, co by byli dotazovaní ochotni pro udržení pracovního místa udělat, případně jaké nepříznivé události v souvislosti s výkonem svého zaměstnání očekávají. V druhé části se pak zaměříme na překážky bránící dalšímu, doplňkovému vzdělávání.

V posledních pěti letech bylo podle výpovědí respondentů **alespoň jednou nezaměstnaných** 9 % mužů, žen však více jak dvakrát tolik, tj. téměř 22 %, přičemž většina byla nezaměstnána jednou. Více než jednou byly nezaměstnány 3 % mužů a 6 % žen. Dle slov dotazovaných mužů bylo za stejné období nezaměstnáno 19 % jejich manželek, podle odpovědí žen bylo nezaměstnáno 17 % jejich partnerů, většina z nich opět pouze jednou. Podíl těch, kteří se za posledních pět let s nezaměstnaností alespoň jednou potýkali, statisticky významně klesá spolu se zvyšujícím se vzděláním zaměstnance. Zatímco respondentů s nejnižším vzděláním bylo nezaměstnáno 23 %, středoškoláků zhruba o polovinu méně, tj. necelých 12 %, a vysokoškoláků pouze necelá 4 %.

Tabulka č. 43 **Nezaměstnanost v posledních pěti letech, respondent a manžel/ka, podle pohlaví (v %)**

	respondent		manžel/ka	
	muž	žena	muž	žena
ano, víc než dvakrát	2,0	3,3	2,0	2,1
ano, dvakrát	1,2	2,8	4,5	3,3
ano, jednou	6,1	15,4	10,2	13,6
ne, nebyl (a)	90,7	78,5	83,3	81,0

Z hlediska **délky nezaměstnanosti** bylo nejvíce respondentů (45 %), kteří byli během daného období alespoň jednou nezaměstnaní (tj. celkem 15 % všech dotazovaných, kteří na danou otázku odpověděli), nezaměstnáno maximálně půl roku, další více jak třetina (36 %) byla nezaměstnána po dobu sedmi měsíců až roku, zbytek byl nezaměstnán nejméně 13 měsíců a déle, přičemž minimálně rok a půl byl bez práce zhruba každý desátý ze všech alespoň jednou nezaměstnaných respondentů. Nejčastěji byli dotazovaní bez práce po dobu čtyř měsíců nebo jednoho roku, průměrná délka nezaměstnanosti všech nezaměstnaných osob ve výběru představuje 10,3 měsíce (přičemž v průměru byla délka nezaměstnanosti vyšší u žen než u mužů).

Tabulka č. 44 **Délka jedné nezaměstnanosti za posledních pět let (v měsících)**

počet měsíců	počet	%
0-6	34	44,7
7-12	27	35,5
13-18	7	9,2
19 a více	8	10,5
celkem	76	100,0

Pozn.: Pokud byl respondent nezaměstnan více než jednou, délka jeho nezaměstnanosti představuje průměrnou délku jedné nezaměstnanosti.

Dále byla respondentům položena otázka, zda se v souvislosti s výkonem zaměstnání obávají toho, že by u nich v blízké době (zhruba do 12 měsíců) mohly nastat některé **nepříznivé události**. Největší část respondentů, tj. více jak třetina, se obává, že by nynější **zaměstnání mohla ztratit**, zhruba třetina dotazovaných si myslí, že může být **ohrožena snížením platu**, a z **přeřazení na horší práci nebo na horší pracovní místo** má obavy necelá pětina. Statisticky významně častěji než u ostatních respondentů se obavy ze všech tří nepříznivých událostí projevují u osob se základním vzděláním, resp. bez maturity a u lidí, kteří byli v posledních pěti letech alespoň jednou nezaměstnaní. Jak se prokázalo již na začátku této kapitoly, nezaměstnanost totiž úzce souvisí s dosaženým vzděláním zaměstnance, lidé s nejnižším vzděláním jsou tudíž nezaměstnaností ohroženi mnohem více než osoby se vzděláním středoškolským a vysokoškolským. Z respondentů, kteří v minulosti již někdy nezaměstnaní byli, se ztráty nynějšího zaměstnání obává dokonce téměř 62 %, ze snížení platu má obavy téměř polovina a dvě pětiny z nich mají strach z přeřazení na horší práci nebo horší pracovní místo. Tito lidé se mohou další nezaměstnanosti obávat právě na základě své vlastní negativní zkušenosti nebo též z důvodu toho, že kvůli předchozí nezaměstnanosti mohli nastoupit na pracovní místo, které jim ne zcela vyhovuje, a z různých důvodů mohou být donuceni (nebo sami chtějí) v dohledné době toto místo opustit.

Tabulka č. 45 **Obáváte se, že by u vás zhruba do 12 měsíců mohly nastat následující události? podle pohlaví a vzdělání (kladné odpovědi, v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
ztráta nynějšího zaměstnání	34,5	31,8	37,2	41,2	32,2	19,3
snížení platu	33,5	37,1	30,0	41,7	27,8	26,3
přeřazení na horší práci/pracovní místo	23,6	23,3	24,0	30,8	19,4	14,0

Co by byli respondenti naopak ochotni udělat proto, aby v případě, že chtějí pracovat a jejich zaměstnání je ohroženo, zůstali zaměstnaní, jsme zjišťovali v další otázce. Z výsledků vyplynulo, že nejvíce dotazovaných by bylo ochotno („určitě“ nebo „spíše ano“ odpovědělo 73 %) podstoupit rekvalifikaci, resp. další vzdělávání (ženy však statisticky významně častěji než muži zvolily odpověď „spíše ne“ - takto odpovědělo 26 % žen oproti 15 % mužů), dále by 70 % všech respondentů bylo ochotno omezit čas, který by chtěli věnovat zájmům, a zhruba dvě třetiny respondentů by pro udržení zaměstnání pracovaly mimo svůj obor a kvalifikaci. U této varianty odpovědi se však ochota snižuje spolu se zvyšujícím se vzděláním dotazovaného, tj. zatímco osob s nejnižším vzděláním zde odpověděly „určitě“ nebo „spíše ano“ více jak tři čtvrtiny, vysokoškoláků to oproti tomu nebyla ani polovina (pouze 48 %). Ti zde naopak významně častěji než ostatní volili variantu „určitě ne“

(tuto odpověď zvolila pětina vysokoškoláků oproti 12 % středoškoláků a pouze 3 % lidí s nejnižším vzděláním).

Omezit čas, který by chtěly věnovat rodině, by byly ochotny kvůli udržení pracovního místa zhruba tři pětiny dotazovaných, přičemž odpověď „určitě ne“ jsme zaznamenali významně častěji u mladších respondentů, tj. ve věku do 53 let - ti takto odpověděli v 11 % případů, respondenti nad 54 let pouze ve 4 % případů. Stále více než polovina respondentů (tentokrát 55 %) by pracovala za nižší mzdu a dalších 51 % by bylo ochotno pracovat mimo místo svého bydliště. S větší ochotou do zaměstnání dojíždět se ovšem setkáme u mužů, kteří na rozdíl od žen častěji volili odpověď „určitě ano“ (18 % mužů oproti 11 % žen) a méně často naopak odpověď „určitě ne“ (12 % mužů oproti 21 % žen). Nejméně dotazovaných by chtělo ve svém zaměstnání pracovat za horších pracovních podmínek - kvůli udržení zaměstnání by obětovalo lepší pracovní podmínky pouze 47 % respondentů.

Z uvedeného vyplývá, že zaměstnání je pro většinu respondentů natolik důležité, že by kvůli jeho udržení byli ochotni zvýšit či změnit svoji kvalifikaci, omezit čas věnovaný koníčkům, zájmům i rodině nebo pracovat mimo svůj obor a kvalifikaci, přičemž ženy jsou o něco méně než muži ochotné do zaměstnání dojíždět či měnit svoji kvalifikaci. Respondenti obecně naopak neprojevují příliš ochoty kvůli udržení své práce pracovat za horších pracovních podmínek.

Tabulka č. 46 **Co byste byl/a ochoten/ochotna udělat pro to, abyste zůstal/a zaměstnaný/á, v případě, že by Vaše zaměstnání bylo ohroženo? (v %)**

	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne
podstoupit rekvalifikaci/další vzdělávání	28,4	44,8	20,3	6,5
omezit čas, který byste chtěl(a) věnovat zájmům	16,2	53,4	22,3	8,1
pracovat mimo svůj obor a kvalifikaci	15,4	50,1	25,4	9,1
omezit čas, který byste chtěl(a) věnovat rodině	9,8	49,5	33,1	7,6
pracovat za nižší mzdu	8,8	46,2	31,2	13,8
pracovat mimo místo svého bydliště	14,2	36,9	32,5	16,4
pracovat za horších pracovních podmínek	6,9	39,7	37,0	16,4

Pokud měli respondenti odhadnout, jak snadné či naopak obtížné by pro ně bylo **najít jinou práci nebo u jiného zaměstnavatele zaměstnání podobné** tomu, jaké mají nyní, naprostá většina se domnívala, že by to pro ně bylo spíše obtížné (odpověď obtížné zvolilo 47 %, velmi obtížné 35 % respondentů), pouze necelá pětina si myslí, že by to bylo spíše snadné (odpověď velmi snadné nezvolil téměř nikdo). Muži a ženy se tentokrát ve svých odpovědích neliší, významně se odlišují od ostatních respondentů pouze osoby s vysokoškolským vzděláním, které významně častěji než ostatní odpovídaly, že najít do jednoho roku jinou práci nebo podobné zaměstnání tomu, jaké mají nyní, by pro ně bylo snadné. Důvodem jejich kladného přesvědčení může být fakt, že lidé s vysokoškolským vzděláním mají zároveň vyšší kvalifikaci a na základě této kvalifikace tedy i lepší šance a možnosti získat nové zaměstnání.

Tabulka č. 47 **Jak snadné by pro Vás bylo najít do jednoho roku jinou práci? podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
velmi snadné/snadné	18,2	21,2	15,3	13,9	17,4	36,8
obtížné	46,8	43,5	50,0	47,2	49,1	36,8
velmi obtížné	35,0	35,3	34,7	38,9	33,5	26,4

Lidé, kteří v posledních pěti letech zaměstnání změnili (22 % respondentů), se měli vyjadřovat též k otázce **diskriminace při hledání zaměstnání**. Z jejich odpovědí vyplynulo velmi negativní až alarmující zjištění, že téměř 60 % těchto respondentů (kteří v posledních pěti letech měnili zaměstnání) se při hledání zaměstnání setkala s odmítnutím kvůli vyššímu věku, přičemž více jak polovina z nich se s tímto druhem odmítnutí setkala dokonce několikrát. Výjimkou jsou pouze vysokoškoláci, kteří byli odmítnuti kvůli vyššímu věku pouze v 20 % případů. 44 % dotazovaných (kteří na tuto otázku odpovídali) se setkala s odmítnutím kvůli nevyhovující kvalifikaci (téměř třetina z nich opět dokonce několikrát), jejich podíl však dle očekávání klesal spolu se zvyšujícím se vzděláním respondenta (odmítnutí kvůli nevyhovující kvalifikaci zaznamenalo 55 % osob s nejnižším vzděláním, 36 % středoškoláků a pouze 10 % vysokoškoláků). Odmítnuta na základě pohlaví byla pětina všech žen, které v posledních pěti letech měnily zaměstnání, avšak ani jediný muž.

Z těchto výsledků je zřejmé, že mnozí lidé jsou při přijímacím pohovoru na nové pracovní místo nuceni čelit negativnímu jevu diskriminace, a to především diskriminaci na základě vyššího věku, případně příslušnosti k ženskému pohlaví.

Tabulka č. 48 **Setkal jste se při hledání nového zaměstnání s odmítnutím z následujících důvodů? podle pohlaví a vzdělání (kladné odpovědi, v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	vš
kvůli vyššímu věku	59,4	51,2	64,6	67,2	57,9	20,0
kvůli nevyhovující kvalifikaci	43,9	34,9	50,0	55,2	35,9	10,0
protože jste žena/muž	12,4	-	20,3	12,1	16,2	-

Pozn.: Pouze odpovědi respondentů, kteří v posledních pěti letech změnili zaměstnání.

Další vzdělávání

Jednou z možností, jak zvýšit svoji kvalifikaci a zlepšit tak své šance na trhu práce při hledání nového zaměstnání, je **doplnění vzdělání získaného ve škole dalším studiem, rekvalifikačními kurzy a podobně**. Ne všichni lidé však mají možnost nebo zájem si vzdělání doplňovat. V souvislosti s touto problematikou jsme se v další části dotazníků snažili zjistit, zda respondentům brání nějaké okolnosti v tom, aby se mohli věnovat dalšímu vzdělávání v rozsahu, jaký by si přáli, a pokud jim něco brání, z jakých je to důvodů.

Pouze 11 % respondentů uvedlo, že jim **nějaké okolnosti v dalším vzdělávání brání**, 19 % všech respondentů v dalším vzdělávání nebrání nic, neboť jsou se školou nebo kurzy, které navštěvují, spokojeni, a téměř 70 % dotazovaných nemá o další vzdělávání zájem (viz tabulka č. 49). Podíl respondentů, kteří jsou s kurzy, které navštěvují, spokojeni, významně roste spolu se zvyšujícím se vzděláním

respondenta, z čehož vyplývá, že středoškoláci a ještě více pak vysokoškoláci se mnohem častěji než lidé s nejnižším vzděláním snaží své vzdělání získané ve škole i nadále doplňovat. Lidé s nejnižším vzděláním naopak mnohem častěji než ostatní dotazovaní neprojevují o další, průběžné vzdělávání zájem.

Odpovědi respondentů se též statisticky významně odlišují v závislosti na tom, zda daný respondent v současnosti nějaké další vzdělávání absolvuje (nebo za poslední tři roky absolvoval) či nikoliv. Dotazovaní, kteří v současnosti studují (nebo v poslední době studovali) nebo navštěvují nějaký kurz, mnohem častěji než ti, kteří nestudují, uvádějí, že jim v možnosti věnovat se dalšímu vzdělávání v rozsahu, jaký by si přáli, něco brání (uvedlo to 21 % studujících oproti 9 % těch, kteří nestudují) a též mnohem častěji odpovídají, že jim v dalším vzdělávání nic nebrání, neboť jsou s kurzy, které navštěvují, spokojeni (toto uvedlo dokonce 54 % studujících oproti pouhým 10 % respondentů, kteří v současnosti žádný vzdělávací kurz nenavštěvují ani za poslední tři roky nenavštěvovali). Většina dotazovaných (zhruba 82 %), jež v současné době neabsolvují (a ani v posledních třech letech neabsolvovali) žádnou formu vzdělávání, naopak uvádí, že jim v dalším vzdělávání nic nebrání, neboť o něj nemají zájem. Z uvedeného je zřejmé, že lidé, kteří se snaží průběžně vzdělávat a navštěvují tedy, nebo v posledních třech letech navštěvovali, nějaký vzdělávací kurz, by si v určitých případech přáli věnovat se dalšímu vzdělávání v jiném rozsahu (pravděpodobně vyšším), a naopak motivem lidí, kteří se dalšímu vzdělávání nevěnují, je spíše než cokoliv jiného jejich nezáměr o další vzdělávání.

Tabulka č. 49 **Brání vám nějaké okolnosti v dalším vzdělávání? podle pohlaví a vzdělání (v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání		
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ	VŠ
ano, brání	11,2	11,1	11,2	10,5	11,5	12,3
nebrání, jsem spokojený(á)	19,4	17,6	20,9	8,1	25,7	35,1
nebrání, nemám zájem o další vzdělávání	69,4	71,3	67,9	81,4	62,8	52,6

Respondenti, kteří u předchozí otázky uvedli, že jim v dalším vzdělávání nějaké okolnosti brání, měli nyní odpovídat na to, z jakých je to **důvodů**. Převážná většina z nich (téměř tři čtvrtiny dotazovaných) udává jako překážku v dalším vzdělávání nedostatek času. Pro necelou polovinu dotazovaných je překážkou též nedostatek financí, přičemž tento důvod uvádějí mnohem častěji ženy nežli muži (64 % žen oproti 31 % mužů) a též osoby se základním vzděláním, resp. bez maturity nežli lidé se vzděláním vyšším (68 % oproti 34 %). Nedostatečná nabídka kurzů je problémem pro 39 % lidí, kteří by se chtěli dalšímu vzdělávání věnovat, s překážkami a problémy na straně zaměstnavatele se potýká 35 % dotazovaných (tento problém uvádí mnohem více středoškoláků a vysokoškoláků než osob se základním vzděláním), stejnému podílu respondentů brání v dalším vzdělávání rodinné povinnosti. 28 % dotazovaných uvedlo jako překážku dalšího vzdělávání potřebu starat se o rodiče nebo jiné blízké příbuzné. Toto je však opět mnohem větším problémem pro ženy než pro muže, což ovšem potvrzuje mnohokrát prokázaný fakt, že většinu rodinných poskytovatelů péče stárnoucím rodičům a jiným příbuzným tvoří ženy. Na druhou stranu, naprostá většina respondentů uvedla, že nesouhlas manžela nebo manželky důvodem bránícím dalšímu vzdělávání není.

5. Zdroje napětí a bariéry

Tabulka č. 50 **Okolnosti bránící dalšímu vzdělávání, podle pohlaví a vzdělání (kladné odpovědi, v %)**

	celkem	pohlaví		vzdělání	
		muž	žena	ZŠ, bez maturity	maturita, VOŠ, VŠ
nedostatek času	72,2	73,1	71,4	63,6	78,1
nedostatek financí	48,1	30,8	64,3	68,2	34,4
nedostatečná nabídka kurzů	38,9	38,5	39,3	40,9	37,5
překážky/problémy na straně zaměstnavatele	35,2	34,6	35,7	19,0	45,5
rodinné povinnosti	35,2	30,8	39,3	27,3	40,6
potřeba starat se o rodiče/jiné blízké příbuzné	27,8	15,4	39,3	31,8	25,0
nesouhlas manžela/manželky	7,4	7,7	7,1	9,1	6,3

Pozn.: Pouze odpovědi respondentů, kteří uvedli, že jim v dalším vzdělávání něco brání.

6. Rodinná a sociální politika

Poslední velkou oblastí mapující názory dotazovaných byly otázky týkající se hodnocení a preferencí **opatření rodinné politiky**. V rámci rodinné politiky existuje řada opatření, která umožňují rodičům s menšími dětmi lépe **kombinovat uplatnění na trhu práce a rodinné povinnosti**. Z předložené nabídky opatření (viz tabulka č. 51) měli respondenti vybrat v pořadí tři, která považují za nejdůležitější. Mezi preferencemi dotazovaných jednoznačně dominovala dobře placená a přiměřeně dlouhá mateřská a rodičovská dovolená, která se umístila na první pozici ve volbách prvního i druhého pořadí - v prvním pořadí ji zvolila více jak třetina dotazovaných, ve druhém pořadí téměř pětina. Na druhém místě, a to opět ve volbě prvního i druhého pořadí, se dle četnosti odpovědí umístily možnosti zkrácených úvazků a pružné pracovní doby pro rodiče s malými dětmi. Za třetí nejdůležitější opatření považují respondenti dobrou dostupnost služeb a zařízení pro předškolní děti s kvalitní péčí a přijatelnými cenami (tuto možnost zvolilo v prvním pořadí téměř 15 % respondentů, ve třetím pořadí se umístila na prvním místě - zvolilo ji 14 % respondentů). Poměrně často volenými opatřeními rodinné politiky byly též dostatečně vysoké přídatky na děti a snížení daní pro osoby s nezaopatřenými dětmi.

Tabulka č. 51 **Pořadí nejdůležitějších a nejméně důležitých opatření rodinné politiky (v %)**

	nejdůležitější			nejméně důležitá
	1. pořadí	2. pořadí	3. pořadí	
dobře placená a přiměřeně dlouhá mateřská a rodičovská dovolená	34,4	18,4	7,7	1,7
možnosti zkrácených úvazků a pružné pracovní doby pro rodiče s malými dětmi	16,1	16,5	11,2	1,9
dobrá dostupnost služeb a zařízení pro předškolní děti s kvalitní péčí a přijatelnými cenami	14,5	10,0	13,9	2,5
dostatečně vysoké přídatky na děti	10,6	13,3	10,6	3,9
snížení daní pro osoby s nezaopatřenými dětmi	7,3	11,2	11,2	6,2
zvýšená ochrana matek/otců před nezaměstnaností po návratu z mateřské a rodičovské dovolené	6,1	7,1	13,7	4,5
kvalitní pracovněprávní ochrana rodičů v zaměstnání a garance jejich nároků	4,9	8,2	6,5	3,9
dostatek zařízení a finančně dostupné nabídky zájmových aktivit pro školní děti v mimoškolní době a během prázdnin (družiny, zájmové kroužky)	3,1	5,3	10,0	5,0
zavedení povinnosti zaměstnavatele poskytovat matkám nebo otcům dětí do 10ti let každý měsíc 1-2 dny volna na rodinné záležitosti	2,0	5,1	6,3	13,0
snížení nákladů na vzdělání dětí	0,8	4,3	7,3	10,7
kvalitní poradenství pro rodiče při výchově dětí	0,2	0,6	1,6	46,7

Jako naopak nejméně důležité opatření pak téměř polovina dotazovaných uvedla kvalitní poradenství pro rodiče při výchově dětí (poradenství se zdá méně důležité než jiná opatření spíše mužům nežli ženám - jako svou variantu odpovědi ho zvolilo 53 % mužů oproti 40 % žen), 13 % respondentů považuje v rámci rodinné politiky za nejméně důležité zavedení povinnosti zaměstnavatele poskytovat matkám nebo otcům dětí do deseti let každý měsíc jeden až dva dny volna na rodinné záležitosti a zhruba každý desátý respondent se domnívá, že méně důležité než ostatní uvedená opatření je snížení nákladů na vzdělání dětí (k této variantě odpovědi se naopak přiklápělo statisticky významně více žen nežli mužů - 14 % oproti 7 %). Většina respondentů se tedy domnívá, že pro rodiny s malými dětmi je velmi důležitá

určitá finanční podpora ze strany státu - ať ve formě dobře placené mateřské, resp. rodičovské dovolené nebo dostatečně vysokých přídavků na děti, případně nepřímé finanční podpory, tj. snížení daní pro osoby s nezaopatřenými dětmi. Nedostatečná nabídka pracovních míst se zkrácenými úvazky pro rodiče s malými dětmi, zejména pro matky po návratu z rodičovské dovolené, je u nás zatím stále problémem, jehož eliminování spolu se zajištěním dobré dostupnosti služeb a zařízení pro předškolní děti by mohlo rodičům s malými dětmi též výrazně pomoci řešit jejich situaci. Naopak snížení nákladů na vzdělání dětí nebo možnost čerpání každý měsíc určitého volna na rodinné záležitosti se respondentům v porovnání s ostatními opatřeními nezdá pro ulehčení situace mladých rodin tak nezbytné.

S cílem zjistit postoje dotazovaných k otázkám rodinné a sociální politiky jim byly dále předloženy dvojice protikladných názorů na **opatření sociální politiky**, kde měli dotazovaní na sedmibodové škále znázornit, se kterým z uvedených názorů se více ztotožňují. Jednička znamenala, že respondent plně souhlasí s tvrzením uvedeným vlevo, sedmička naopak, že se zcela ztotožňuje s názorem uvedeným napravo. Předložená tvrzení jsou prezentována v tabulce č. 52 spolu s četnostmi odpovědí u každé číslice. Dále je v tabulce u každé dvojice výroků uveden průměr za všechny odpovědi.

Tematicky je možné rozdělit výroky do dvou částí, první část zahrnovala **otázky týkající se problémů rodin s dětmi**, druhá se dotýkala problematiky zajištění potřeb starších lidí. Souhrnně je možné říci, že názory respondentů podstatně více diferencovaly (tj. respondenti se z většiny přiklonili k jedné z uvedených protikladných variant a středovou možnost, tedy souhlas s oběma názory tak napůl, zvolila jen menší část z nich) výroky vztahující se k podmínkám života rodin s dětmi, u názorů na podmínky života seniorů nebyly odpovědi tak vyhraněné.

Nejvíce respondentů (zhruba 70 %) se přiklonilo k názoru (tj. zvolilo jako odpověď číslici jedna až tři), že stát má vytvářet podmínky, aby se každá rodina mohla o sebe postarat podle vlastního uvážení. S protikladnou variantou, že v dnešní době je nutné, aby stát určoval, jak se o rodiny postará, souhlasilo jen necelých 14 % dotazovaných. Důraz na samostatnost a nezávislost rodin s malými dětmi potvrzují též odpovědi u výroků týkajících se výpomoci ze strany rodičů, kde názor, že mladé rodiny by se měly o sebe postarat spíše samy bez pomoci rodičů, zastává 46 % respondentů. Opačný postoj, že rodiče by měli svým dětem, které již mají vlastní rodinu, co nejvíce vypomáhat, však vyjádřilo pouze 27 % dotazovaných.

Pokud se respondenti měli rozhodnout, zda by rodinám s malými dětmi pomohlo spíše zlepšení podmínek pro uplatnění žen na trhu práce nebo naopak finanční podpora, jednoznačně se přikláněli, jak je zřejmé již z odpovědí u předchozí tabulky, k peněžité pomoci. To, že finanční podpora ze strany státu je pro rodiny s dětmi téměř nepostradatelná, potvrzuje rozložení odpovědí i u další dvojice názorů. S výrokem, že když má člověk jistotu zaměstnání, nemusí dostávat podpory na děti nebo bydlení, totiž souhlasila pouze necelá čtvrtina respondentů, na rozdíl od 57 % dotazovaných, kteří naopak zastávají názor, že ani zaměstnaný člověk není vždy schopný zvládnout náklady na bydlení a děti.

Co se týče **otázky zajištění potřeb starých lidí**, většina respondentů nebyla schopna rozhodnout, zda je to výhradně, resp. spíše věcí státu nebo jejich rodiny, téměř polovina (47 %) jich tedy zvolila středovou variantu, že je to věcí rodiny i státu tak napůl. 29 % respondentů se domnívá, že je to spíše věcí státu, a zbylých 24 % si myslí, že zajištění potřeb starých lidí je spíše věcí jejich rodiny. Poslední dvojicí názorů týkajících se opět zajištění života lidí v důchodovém věku, tentokrát po finanční stránce, byla otázka toho, jak má fungovat důchodový systém. Zde se 35 %

respondentů přiklonilo k názoru, že v důchodovém systému by si měl každý sám ukládat peníze na svůj vlastní důchod formou pojištění, 30 % si spíše myslí, že v důchodovém systému by dnešní pracující měli platit na penze současným důchodcům, a zbylých 35 % souhlasilo s oběma názory tak napůl. Nutno podotknout, že procento odpovědí se stejně jako u předchozí otázky zvyšovalo směrem ke středové variantě, přičemž krajní varianty byly zastoupeny velmi málo (na rozdíl od otázek vztahujících se k podmínkám života mladých rodin, kde respondenti poměrně často volili přímo jednu z krajních variant, tj. zaškrtovali číslici jedna nebo sedm - viz tabulka č. 52).

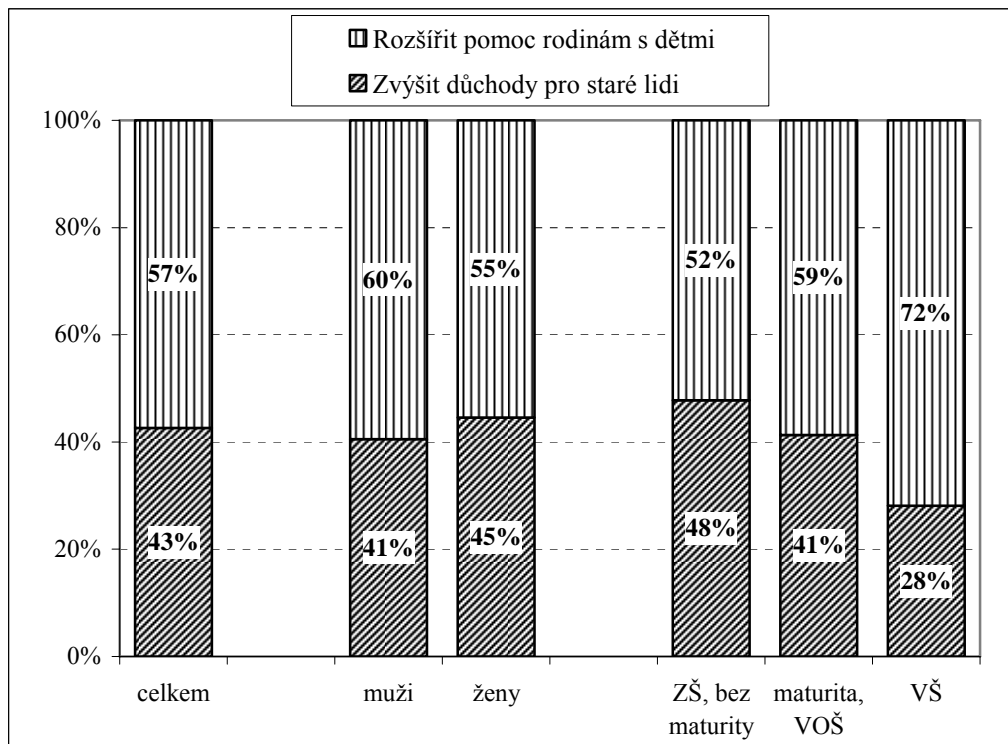
6. Rodinná a sociální politika

Tabulka č. 52 **Názory na opatření sociální politiky, průměrné skóre a relativní četnosti v %**

	průměr	1	2	3	4	5	6	7	
stát má vytvářet podmínky, aby se každá rodina mohla o sebe postarat podle vlastního uvážení	2,7	27,2	27,7	14,5	16,9	6,9	4,6	2,2	v dnešní době je nutné, aby stát určoval, jak se o rodiny postará
rodiče by měli svým dětem, které již mají vlastní rodinu, co nejvíce vypomáhat	4,4	2,4	8,7	16,1	26,8	19,4	17,1	9,5	mladé rodiny by se měly o sebe postarat samy bez pomoci rodičů
rodinám s malými dětmi by nejvíce pomohlo zlepšení podmínek pro uplatnění žen na trhu práce	4,7	6,7	11,7	9,5	14,1	12,3	24,5	21,2	rodiny s malými dětmi potřebují nejvíce dostatečnou finanční podporu
když má člověk jistotu zaměstnání, nemusí dostávat podpory na děti nebo na bydlení	4,7	6,9	8,3	8,9	17,7	18,1	22,8	17,3	ani zaměstnaný člověk není vždy schopen zvládnout náklady na bydlení a děti
zajištění potřeb starých lidí je výhradně věcí jejich rodiny	4,1	3,8	6,3	14,3	46,8	14,7	9,7	4,4	zajištění potřeb starých lidí je výhradně věcí státu
v důchodovém systému by dnešní pracující měli platit na penze současným důchodcům	4,1	4,2	10,5	14,9	35,4	17,1	12,3	5,6	v důchodovém systému by si měl každý sám ukládat peníze na svůj vlastní důchod formou pojištění

Problémy rodin s dětmi se respondentům patrně zdají o něco závažnější než finanční zabezpečení osob v důchodovém věku (což potvrzují odpovědi znázorněné v následujícím grafu), a to i přes to, že dotazovaní jsou ve věku 45-60 let, kdy již někteří na své stáří pomýšlejí a snaží se na něj připravit (i finančně - jak bylo podrobněji popsáno v kapitole 4.3). V případě, kdy se dotazovaní měli rozhodnout, zda by raději zvýšili důchody pro staré lidi nebo rozšířili finanční pomoc poskytovanou rodinám s dětmi, nadpoloviční většina (57 %) by se přiklonila k rozšíření pomoci rodinám s dětmi. Mezi odpověďmi mužů a žen na tuto otázku nebyly zaznamenány žádné významnější rozdíly, které však nalezneme v závislosti na tom, jakého respondent dosáhl vzdělání. Zatímco 52 % lidí s nejnižším vzděláním by rozšířilo pomoc mladým rodinám, vysokoškoláků by se pro toto řešení rozhodlo dokonce 72 %.

Graf č. 7 **Zvýšil(a) byste raději důchody pro staré lidi nebo rozšířil(a) finanční pomoc poskytovanou rodinám s dětmi? Podle pohlaví a vzdělání (v %)**

V sociální politice existují také **opatření, která usnadňují péči o nemocné nebo nesoběstačné starší členy rodiny**. Na závěr byla tedy respondentům položena otázka, které ze tří předložených opatření považují za nejvíce potřebné. Nejvíce, tj. 40 % dotazovaných si myslí, že nejdůležitější je dobrá dostupnost kvalitních a finančně přijatelných služeb domácí péče o staré a nemocné lidi, 36 % se domnívá, že nejpotřebnější je naopak vyšší finanční pomoc lidem, kteří v domácnosti pečují o staré, nesoběstačné členy rodiny, a zbylých 24 % preferuje dobrou dostupnost pobytových zařízení pro staré a nemocné lidi s kvalitní péčí a přijatelnými cenami. Rozložení těchto odpovědí pravděpodobně koresponduje s faktem, že o staré a nesoběstačné příbuzné pečuje především jejich rodina, případně za pomoci subjektů poskytujících domácí péči (pečovatelská služba apod.), přičemž pobytová zařízení (domy s pečovatelskou službou, domovy-penziony pro důchodce, domovy důchodců)

bývají nejčastěji využívány až v případech, kdy senior rodinu nemá nebo kdy se o něj jeho rodina nemůže nebo nezvládá postarat. Na finanční pomoc ze strany státu (v současnosti se jedná o příspěvek při péči o blízkou nebo jinou osobu) má pečovatel nárok pouze v případě, kdy péči poskytuje celodenně (což většinou souvisí s tím, že se pečovatel vzdá placeného zaměstnání, aby mu na poskytování péče zbylo dostatek času). Respondenti si tedy pravděpodobně uvědomují, že nejrozšířenějším případem pomoci starším nesoběstačným členům rodiny je právě péče v domácím prostředí, kterou vykonává pečovatel (pečovatelé), jež se však většinou musí věnovat zároveň také svému placenému zaměstnání, a dobrá dostupnost kvalitních a finančně přijatelných služeb domácí péče mu tedy může jeho situaci usnadnit.

Shrnutí

V sondě zaměřené na rodiny po odchodu dětí, tj. na ženaté/vdané respondenty/ky ve věku 45-60 let, kteří mají děti, které se již osamostatnily a vedou vlastní domácnost, jsme zjišťovali stávající situaci těchto respondentů a jejich rodin, dotazovali jsme se na postoje, hodnoty a názory týkající se rodiny, partnerských vztahů, vazby rodinného a pracovního života, vzdělání nebo vybraných opatření rodinné politiky. Dále jsme se snažili zmapovat problematické oblasti v životě dotazovaných, především se zřetelem na zdroje napětí a bariéry v pracovním životě. V neposlední řadě bylo naším cílem zjistit také to, jaké mají tito lidé plány do budoucna, jaké mají kupříkladu vzdělanostní aspirace, plány ohledně výkonu zaměstnání, jaké strategie volí ve svém partnerském soužití nebo jak se připravují na nadcházející fázi svého života, kterou stráví v důchodu.

Z odpovědí respondentů vyplynula především jejich **silná orientace na rodinu**, kterou staví ve svém žebříčku hodnot nejvýše. Vedle rodiny je pro mnoho lidí velmi podstatná také jejich práce, mnohdy však především jako nutnost zajistit si základní zdroj příjmu (práce obecně je ovšem o něco důležitější pro muže než pro ženy), přičemž většina lidí se rodinný a profesní život snaží oddělovat. Vysokoškolsky vzdělané osoby řadí vedle těchto hodnot velmi vysoko též vzdělání a kvalifikaci a práce pro ně představuje zejména možnost seberealizace. Většina respondentů je ve své **práci v podstatě spokojena**, přičemž nejspokojenější jsou lidé s charakterem práce, s pracovním tempem a pracovní dobou, nejméně naopak se sociálními výhodami a perspektivou pracovního postupu. Spokojenost s jednotlivými složkami profesního života ovšem roste spolu se zvyšujícím se vzděláním respondenta. Spolu se zvyšujícím se vzděláním dotazovaného narůstá též pravděpodobnost, že bude mít pracovník pod sebou nějaké podřízené. Tato přímá úměra ale platí pouze pro muže, neboť ženy mnohem častěji než muži ve svém zaměstnání neřídí žádného podřízeného. Z hlediska typu vykonávané činnosti pracují ženy častěji v profesích nemanuálních, muži naopak v profesích manuálních.

Určitá část respondentů ovšem v souvislosti s výkonem svého zaměstnání pociťuje značnou nejistotu. Tito lidé se obávají především toho, že by nynější zaměstnání mohli ztratit, nebo si myslí, že mohou být ohroženi snížením platu. Častěji se tyto obavy projevují u osob se vzděláním bez maturity a u lidí, kteří byli v posledních pěti letech alespoň jednou nezaměstnaní. Velká část respondentů by v případě, že by jejich zaměstnání bylo ohroženo, byla ochotna pro udržení stávajícího místa podstoupit rekvalifikaci, resp. další vzdělávání, omezit čas, který by chtěli věnovat zájmům, nebo pracovat mimo svůj obor a kvalifikaci (vysokoškoláci zde však projevují ochotu podstatně menší). Respondenti obecně naopak neprojevují příliš ochoty kvůli udržení své práce pracovat za horších pracovních podmínek.

Při mapování **postojů** dotazovaných se ukázalo, že většina z nich je zastáncem určité **rovnoprávnosti v partnerském vztahu** (tj. prosazovali by stejné možnosti a povinnosti pro muže i pro ženy), nicméně stále se v některých situacích projevuje jejich zatíženost genderovými stereotypy a tradičním pohledem na dělbu rolí v rodině. Podstatné rozdíly mezi muži a ženami byly ve spojitosti s výkonem domácích prací shledány v souvislosti s **množstvím času** věnovaného těmto činnostem. Ženy totiž věnují domácím pracím o mnoho více času než jejich manželé, kteří naopak věnují větší množství času než jejich partnerky placenému zaměstnání, přičemž většina žen by si přála, aby jejich manžel při zajištění chodu domácnosti a domácích prací spolupracoval více. Muži jsou naopak se zapojením své manželky do chodu domácnosti v převážné většině případů spokojeni.

Navzdory těmto odlišnostem se **většina manželských párů mezi sebou více či méně shodne**, a to především v názorech na rodinný život, v názorech na důležitost vzdělání, ve vztahu k přátelům a známým, v otázkách péče o rodiče nebo v tom, jak hospodařit s penězi, které v domácnosti mají. Rovnoprávnost mezi partnery zastávají jak muži, tak ženy například v situaci, kdy se budoucí rodiče rozhodují o narození dítěte, neboť nadpoloviční většina všech respondentů prosazuje názor, že při rozhodování o narození dítěte je správné vyjednávat.

Co se týče poslední tematické oblasti, tj. názorů na **opatření rodinné politiky**, většina respondentů se domnívá, že pro rodiny s malými dětmi je velmi důležitá především **finanční podpora** ze strany státu, zejména ve formě dobře placené a přiměřeně dlouhé mateřské a rodičovské dovolené, vysokých přídavků na děti nebo snížení daní pro osoby s nezaopatřenými dětmi. Dle názorů dotazovaných by u nás měly být též rozšířeny možnosti zkrácených úvazků a pružné pracovní doby pro rodiče s malými dětmi a zajištěna dobrá dostupnost služeb a zařízení pro předškolní děti s kvalitní péčí a přijatelnými cenami. Nutnost finanční pomoci rodinám s malými dětmi potvrzuje také fakt, že ačkoliv jsou dotazovaní ve věku 45-60 let, kdy se již někteří na nadcházející období svého života, které stráví v důchodu, snaží uváženě a zodpovědně připravit a především finančně zabezpečit (i za cenu, že po dosažení důchodového věku budou dále pracovat), nadpoloviční většina všech respondentů by se přesto (pokud by byli postaveni před nutnost volby) raději přiklonila k opatření rozšiřujícímu finanční pomoc poskytovanou rodinám s dětmi nežli zvyšujícímu důchody pro staré lidi.

Literatura

Fialová, L. - Horská, P. - Kučera, M. *Současné a perspektivní proměny rodiny, manželství a rodičovství*. Praha: Start, 1998

Haberlová, V. - Kuchařová, V. - Ettlerová, S. - Svobodová, K. - Šťastná, A. *Rodina, zaměstnání a vzdělání*. Sekundární analýza dat sociologických výzkumů. Praha: VÚPSV, 2006

Kučera, M. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994

Kuchařová, V. - Ettlerová S. - Nešporová O. - Svobodová K. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*. Praha: VÚPSV, 2006

Kuchařová, V., Ettlerová, S., Matějková B., Svobodová, K., Šťastná A. (2006), *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Část 3 - Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku*. Praha: VÚPSV

Rychtaříková, J. Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen. *Demografie*, 2004, roč. 46, č. 2.

Svobodová, K. Gender a poskytování péče starším osobám. *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 2-4.